

Ankara'nın Bellek Mekânları: Seksen Yıllık Bir Dönüşümün Sözlü Tarih Denemesi*

Ankara's Memory Spaces: The Study of 80 Years of Transformative Oral History**

Nehir DURNA

Dr., Ankara, Türkiye
nehirozag@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6573-1301

DOI: 10.5505/jas.2022.07269

Öz

Çalışmada, 1940'lı yılların sonundan günümüze kadar gelen süreçte Ankara'da gündelik hayat pratiklerinin, toplumsal ilişkilerin ve mekânın dönüşümü; sözlü tarih yöntemi aracılığıyla yerel halkın belleğine başvurularak analiz edilmektedir. Ankara'nın Çankaya ilçesinde yaşayan 60 yaş üstü yurttaşların belleklerinde kalanlardan hareketle Ankara'nın belli başlı bellek mekânlarındaki değişim ve bu değişimin mekânı deneyimleyenler tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Ankara'da mekânın ve dolayısıyla belleğin nasıl dönüştüğünü, bu dönüşümün gündelik hayata nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlayan çalışmada, cumhuriyet ile birlikte meydanları, parkları ve mimarisiyle oluşturulmaya çalışılan kent tasarımından yıllar içinde uzaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle 1970'lerden itibaren modernleşme ve kapitalist üretim ilişkilerinin de güçlenmesiyle birlikte ciddi bir kentsel ve toplumsal dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm de ilk olarak mekân kurgusunda kendini göstermiş; arka planında yer alan ekonomik ve siyasi unsurlar mekânı, toplumsal ve kültürel yapıları büyük ölçüde biçimlendirmiş, bu değişim süreci de gündelik hayata yansımıştır. Ankara'nın bellek mekânları tarihsel süreçte dönüşerek yok olma ile karşı karşıya kalmıştır. Kentin merkezi olarak tanımlayabileceğimiz Kızılay ve Ulus bölgesi giderek bu özelliklerini yitirmeye başlamıştır.

Anahtar sözcükler: Toplumsal bellek, Bellek mekânları, Mekânsal dönüşüm, Sözlü tarih, Gündelik hayat, Ankara, Çankaya, Ulus, Kızılay

Abstract

This study investigates the oral history and collective memory of locals in terms of the transformation of daily practices, social relations, and the space of Ankara from the late 1940s to the present. The research mainly focuses on the changes that have occurred in the main memory spaces of Ankara, and how these changes are perceived and evaluated by residents of the Çankaya district aged over 60. In this study, which aims to analyze how spaces, and therefore collective memory, have been transformed in Ankara and how this transformation is reflected in daily life, it is seen that the city planning that has attempted to use squares, parks, and architecture to reflect the Republic has actually moved away from those ideals over the years. This is especially true with the strengthening of modernization and capitalist production relations since the beginning of the serious urban and social transformation of the 1970s. The initial manifestations of this transformation were in the set up of locations. The background economic and political factors in this transformation have had major effects on the shaping of spaces, as well as on social and cultural structures, and this process of change has been reflected in daily life. The changes have been so dramatic that it can be said that Ankara's memory spaces have been completely transformed in historical process, and are now faced with extinction. The regions of Kızılay and Ulus, which we can define as being the center of the city, have gradually begun to lose their distinctive character.

Keywords: Collective memory, Transformation of space, Memory spaces, Oral history, Daily practices, Ankara, Çankaya, Ulus, Kızılay

* Makaleye konu olan araştırma 2020 yılı Koç Üniversitesi VEKAM Araştırma Ödülü'ne hak kazanmıştır.

** The research covered in this article received the Koç University VEKAM Research Award in 2020.

Giriş

Ankara, cumhuriyet değerlerinin ve ulus inşasının mekân üzerinden üretildiği stratejik öneme sahip bir kenttir. Kentin meydanları, parkları, mimarisi cumhuriyet ideolojisinin modern kent kurgusuna uygun biçimde tasarlanmıştır. Ankara'da hayata geçirilen sadece modern mekânsal tasarımlar değil aynı zamanda modern bir kent yaşamıdır. Ankara'nın politik, bürokratik ve gündelik hayatının ilk merkezi Ulus'tur. Zamanla kentin Kızılay'a doğru gelişmesiyle birlikte merkez özellikleri bu bölgeye kaymıştır. Bu nitelikler Kızılay ve Ulus bölgesinin Ankara'nın en önemli bellek mekânı olmasını sağlamıştır. Ancak günümüzde kentsel dönüşüm, alışveriş ve gündelik hayat pratiklerinin dönüşmesi nedeniyle bu bölge, bellek mekânı olma niteliklerini kaybetmeye başlamıştır. Modern kent yaşamının en önemli unsurlarından biri de yeşil alanlar ve parklardır. Gençlik Parkı ve Atatürk Orman Çiftliği'nin inşa edilmesiyle birlikte Ankaralıların hafta sonları ve tatil günlerinde zaman geçirebilecekleri yeni mekânsal tasarımlar hayata geçirilmiştir. Gençlik Parkı ve Atatürk Orman Çiftliği de bu bağlamda kentin önemli bellek mekânlarıdır. Bu mekânlar, zaman içerisinde iktidar sahiplerinin hegemonyalarını tesis etmeye çalıştığı mücadele alanı hâline gelmiştir. Toplumsal belleğin mekân içinde sabitlendiğini düşündüğümüzde, iktidarın, gücünü meşrulaştırma aracı olarak mekânı dönüştürmesi ya da yok ederek tekrar inşa etmesi aynı zamanda toplumsal belleğin tahrip edilmesi anlamına gelmektedir. Mekân, tarihsellik ve toplumsallık barındırdığı için önemlidir. Mekânın barındırdığı bu unsurlar onu sadece fiziksel yer kaplayan bir nesne, taş veya kum yığını olmanın ötesine götürür. Mekân, hem toplumsal belleğin taşıyıcısı ve aktarıcısı olması hem de yarattığı aidiyet duygusu ile fiziksel sınırlarının ötesinde anlamlar barındırır ancak hem kapitalizmin doğa üzerinde hakimiyet kurma ve onu alınıp satılabilen bir meta hâline getirme özelliği, hem egemenlerin mekânı iktidarlarını meşrulaştırma aracı olarak görmeleri; mekânın varlığına yönelik devamlı bir tehdit oluşturmaktadır. Özellikle kapitalist üretim ve tüketim döngüsünün yoğun biçimde yaşandığı büyük kentlerde mekân, tarihselliğinden koparılmış, kimliksiz ve aidiyet duygusundan yoksun birer nesneye indirgenmektedir. Bu da modernitenin doğası olan sürekli gelişim ve ilerleme inancı tarafından beslenmektedir. (Durna, 2015, s. 49-50). Bu çalışma kapsamında toplumsal bellek ve mekân arasındaki karşılıklı ilişki ele alınırken hatırlama sürecinde mekânın belirleyiciliğinin

önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizmin metalaştırma ve rant özelliği ile iktidarların mekân üzerinden toplumsal belleği dönüştürme ve yok etme çabası kenti, mekânsal var olma mücadelesinin sahası hâline getirmektedir. Ankara, hem Millî Mücadele'nin ve cumhuriyet değerlerinin lokomotif kenti olması hem başkent olması nedeniyle bu mücadelenin mekânsal yansımalarının somut olarak izinin sürülebileceği önemli bir kenttir.

Bu çalışmada Ankara'da gündelik hayatın değişen mikro pratikleri; toplumsal bellek, mekân ve modernite kavramları çerçevesinde sözlü tarihten yararlanılarak tartışılmaktadır. Kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerinin gündelik hayatın mikro pratiklerini dönüştürdüğü varsayımından hareketle Ankaralıların gündelik hayatında toplumsal belleğin hangi pratiklerle aktarıldığı ana eksene mekân kavramı yerleştirilerek anlaşılmasına çalışılmaktadır.

Çalışma kapsamında, Ankara'da 1940'ların sonundan bu yana dönüşen gündelik hayat pratiklerinin, çocukluk, gençlik mekânlarının neler olduğu ve bu mekânların dönüşümünün bellekte nasıl izler bıraktığı analiz edilmektedir. Bu dönüşümün izleri sürülürken modernleşme ve kapitalist üretim ilişkilerinin gündelik hayata nasıl nüfuz etmeye başladığı da eş zamanlı olarak ortaya konulmaktadır.

Ankara, Millî Mücadele'nin ve cumhuriyet ideolojisinin kurucu değerlerini barındıran, tarihsel açıdan önemli bir kent olduğu için farklı disiplinlerin araştırma sahası olmuş, bu anlamda literatürde sıklıkla karşılık bulmuş bir kenttir. Mimarlık, kent sosyolojisi, tarih alanlarında sıklıkla araştırmalara konu olan kent, disiplinlerarası bir alan olan iletişim bilimleri alanında da özgün araştırmalara ilham vermiştir. Bu çalışmaların birkaçından söz etmek gerekirse; Güven Arif Sargın'ın derlediği *Başkent Üzerine Mekân Politik Tezler Ankara'nın Kamusal Yüzleri* (2002) çalışması Ankara'nın cumhuriyet değerlerini simgeleyen Kızılay-Ulus-Sıhhiye meydanlarını merkeze alarak tarihsel bir perspektif sunması bakımından önemlidir. Funda Şenol Cantek'in *Yaban'lar ve Yerliler Başkent Olma Sürecinde Ankara* (2003) başlıklı kitabı Ankara'nın başkent olarak kuruluş sürecini tasvir etmektedir. Yine Funda Şenol Cantek'in *İcat Edilmiş Şehir: Ankara* (2017) ve *Sanki Viran Ankara* (2006) derlemeleri farklı disiplin ve ilgi alanları çerçevesinde Ankara'nın mekânsal, kültürel, sanatsal, tarihî dönüşümünü ele alması bakımından dikkate değer çalışmalardır. Toplumsal cinsiyet, kent ve mekân ekseninde Selda Tuncer'in çalışmaları üzerinde

de durmak gerekir. Tuncer'in *Küçükcesat: Bağevlerinden Mahalleye* (2014) başlıklı makalesi Küçükcesat semtinin tarihsel oluşumunu ve gelişimini incelemesi bakımından önemlidir. Alanda yazılan tezlere baktığımızda Gizem Şahin'in Ankara'nın mekânsal dönüşümünü ele alan yakın tarihli *Cumhuriyet Kent Kimliğine Ankara'dan Bakmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Mekânlarının Değişim Algısı* (2022) başlıklı tezi günümüz perspektifinden cumhuriyeti simgeleyen mekânlara bakışı ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Nuray Bayraktar'ın *Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci* (2013) ve *Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar* (2016) başlıklı makaleleri alana önemli katkılar sunan çalışmalardır. Umut Şumnu ve Begüm Uluyurt'un *Ankara'nın Kentsel Yaşamına İz Bırakmış Bir Mekân: Vakko Kızılay Mağazası* (2019) başlıklı çalışması da bu anlamda önemli mikro tarih çalışması örneği olarak literatürde yer almaktadır. Elbette alanda yapılmış ve yapılmaya devam eden önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan en önemli farklı sözlü tarih yöntemi ile yapılandırılmış olması ve 1950'li yılların başından günümüze, bireylerin hatırladıklarıyla Ankara'nın tasvir edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla çalışmada görüşmecilerin belleklerinde kalanlardan hareketle gündelik hayat pratiklerinin dönüşümüne odaklanılmış, yaşanan dönüşüm, toplumsal bellek ve mekân kavramları çerçevesinde, modernite kavramı ekseninde yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra mekândaki radikal dönüşümler üzerinden, belleksizleşme hâlinin yol açtığı gündelik hayat pratiklerindeki dönüşüm anlamlandırılmaya da çalışılmıştır. Çalışma bu bağlamda, literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Araştırmada, 1940'lı yılların sonundan günümüze Ankara'da gündelik hayat pratiklerinin, toplumsal ilişkilerin ve mekânın dönüşümü sözlü tarih aracılığıyla analiz edilmektedir. Araştırmanın amacı, belleklerde kalanlardan hareketle Ankara'nın son 80 yılının kentsel ve kültürel dönüşümünün haritasını çıkarmaktır. Her görüşmecinin hatırladıklarınının 1940'lı yılların sonundan günümüze, farklı zaman aralıklarına gönderme yapacak veriler sunacağı öngörüldüğünden, araştırmanın tarih aralığı, görüşmecilerin ortalama yaşları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında doğma büyüme Ankaralı olan Çankaya ilçesinde ikamet eden, 60 yaş üstü toplam 19 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerin seçiminde görüşmecilerin hafıza,

hatırlama ile ilgili sağlık sorunlarının olmamasına dikkat edilmiştir. Görüşmecilere, araştırma konusuyla ilgili tanışılan, görüşülen kişilerin tavsiyeleri ve yönlendirmeleri ile ulaşılmıştır. Ayrıca görüşmecilerin yönlendirmeleri de görüşmecilerin seçiminde belirleyici olmuş; bu sayede güven sağlanmış; görüşmecilerin kendilerini daha rahat hissettikleri ve dolayısıyla daha açık ve samimi bir şekilde kendilerini ifade edebildikleri görülmüştür.

Çalışmada, Ankara'da gündelik hayatın dönüşümünün dinamiklerini kuramsal olarak tanımlamak için, toplumsal bellek, mekân ve gündelik hayat tartışmaları ekseninde Lefebvre'in (2007) modernitenin ve kapitalist üretim ilişkilerinin gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğüne dair eleştirel yaklaşımından faydalanılmıştır. Mekânın dönüşümü tartışılırken David Harvey'in (1997) küresel kapitalizmin mekânı nasıl etkilediği ile ilgili tespitleri temel alınmıştır. Çalışmanın bellekle ilgili boyutunda ise, Halbwachs (1992), Assmann (2001) ve Connerton'un (1999) belleğin toplumsallığına, nasıl ve hangi pratiklerle aktarıldığına ilişkin yürüttükleri tartışmalardan yararlanılmıştır. Dolayısıyla toplumsal bellek kavramı çalışmanın temel ve önemli dayanak noktalarından biridir.

Toplumsal Bellek, Mekân ve Gündelik Hayat Tartışmaları

Maurice Halbwachs, toplumsal bellek kavramını sosyolojik olarak çalışan ilk akademisyendir. Toplumsal bellek kavramı toplumsal travmalar üzerine yoğunlaşır ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudilerin kendi tarihleri ile yüzleşmesiyle birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. 1920'li yıllarda toplumsal bellek kavramını dile getiren Halbwachs, belleği, toplumsal bir olgu olarak yorumlamıştır. Halbwachs, *On Collective Memory* (Kolektif Bellek) (1992) adlı eserinde toplumsal grup aracılığıyla bireylerin anılarını edindiklerinden söz ederek, belleğin toplumsallığına vurgu yapmaktadır. Halbwachs'a göre bellek; bireye ait olsa da toplumsal düzeyde var olabilir (Durna, 2015, s. 17'de aktarıldığı gibi). Bireyler, bellek ve hatırlamanın öznesi olsalar da anıların kurgulandığını çerceye bağımlıdır. Bireyin, iletişim sürecine katılımı ile bireysel bellek genişler (Assmann, 2001, s. 39-40).

Halbwachs, belleğin iletişimsel oluşuna vurgu yapar. Onun bu vurgusu önemlidir. Halbwachs'a göre bireyler, topluluk içerisinde anılarını hatırlarlar. Hafıza topluluk içerisinde insanlarla ilişki içinde harekete geçer. Aile, dinî cemaatler ve sosyal sınıfların içerisinde toplumsal bellek kendini ortaya koyar ve hatırlama, bireyin ait olduğu bu

toplumsallık içinde gerçekleşir. (1992, s. 21-23). Dolayısıyla bireyin bu kaçınılmaz toplumsallığı ve belleğin de toplumsal bir olgu olduğu göz önüne alındığında geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir süreklilik, anılar birikimi olarak toplumsal belleğin oluşabilmesi için bir toplumsal bağlam ve üyeliğe gereksinim vardır. Mutlak bir yalnızlık içinde yaşayan bireyin toplumsal belleğe sahip olması mümkün değildir (Depeli, 2011) çünkü hatırlama, sosyal etkileşim ve bireylerin birbirini hatırlamaya teşvikiyle gerçekleşir. Connerton'un (1999, s. 60) da vurguladığı gibi sosyalizasyon içinde karşılıklı soru sorma ve bu sorulara yanıt verme zorunluluğu belleğin devreye girmesini gerekli hâle getirir ve anımsama da bireylerin birbirleriyle kurdukları bu düşünsel ilişkiler boyunca gerçekleşir. Connerton (1999, s.60) ayrıca belleğin; "kişiler, yerler, tarihler, sözcükler, dil biçimleri gibi unsurlarla" bir arada olduğunu veya "parçası edildiğimiz toplumların maddi ve manevi tüm yaşamlarıyla birlikte" ortaya çıktığını dile getirir.

Toplumsal bellek ve gündelik hayat arasındaki ilişkinin en önemli boyutu ise her ikisinin de birbirine içkin olmasıdır. Bellek çalışması yapılırken aslında kişiler gündelik hayatlarını anlatırlar. Bu çalışma kapsamında da görüşmeciler sorulara yanıt verirken bir günlerini hatırlamaya çalışmışlardır. İşe gittiklerini, öğle arasını nasıl geçirdiklerini, eve nasıl döndüklerini anlatırlarken hatırlama hem bir mekâna hem de bir rutine bağlı kalarak gerçekleşmiştir çünkü gündelik hayatın içinde bellek bir mekâna tutunarak, oraya hapsolür. Dolayısıyla toplumsal bellek, mekân ve gündelik hayat kavramları iç içe geçmiş halkalar gibidir. Her birinin kendine özgü sınırları olsa da bir arada bütünü oluşturmaktadırlar.

Toplumsal belleğin mekânla kurduğu bu doğrudan bağ belleğin, mekânın içinde sabitlenmesine olanak tanır. Belleğin mekân aracılığıyla varlığını sürdürmesi ve aktarılması mümkündür. Toplumsal belleğin varlığının dayanağı olan mekân üzerindeki mücadele, aynı zamanda bir bellek ve tarih mücadelesidir. Siyasi güç, iktidar veya egemenlerin mekânı bir mücadele alanı olarak görmesinin, mekânı kendilerini aynalayacak biçimde dönüştürmek istemesinin en önemli nedeni budur. Mekânın dönüşümü, yok edilmesi aynı zamanda toplumsal belleğin tahrip edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle özellikle büyük kentlerde bellek mekânı olarak nitelendirilen mekânlar toplumsal bellek arşivleridir. Bu ortak arşivlere yönelik tahribat geri döndürülemez hasarlar bırakmakta, iyileştirilemez toplumsal yaralar açmaktadır.

Bu çalışma kapsamında da toplumsal bellek ve mekân arasındaki karşılıklı ilişki ele alınırken hatırlama sürecinde mekânın belirleyiciliğinin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme projesinin halka ulaşabilmesi için mekânsal etkileşim büyük önem taşır. Aynı kentin insanların paylaştıkları mekânlardaki ortaklıklar, birbirlerini görmeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri bu anlamda önemlidir. "Sokaklar, yollar, meydanlar, gösteri alanları, sanat ve kültür mekânlarının bu yönde işlevleri olmasına karşın, geniş halk kesimlerine yönelik boş zamanı değerlendirme mekânlarına da ihtiyaç vardır" (Demir, 2006, s. 72). Ankara, modernleşme projesinin çok önemli mekânsal izlerini barındıran, bu anlamda tarihte örnek bir kenttir. Bu bağlamda görüşmeciler, modernleşme projesinin yeni yaşamsal öğretilerini mekânı deneyimleme biçimlerine içkin olarak aktarmışlardır. Bulgular bölümünde değinileceği üzere, neredeyse her semtte sinema olması, kadınların akşam saatlerinde, istedikleri gibi giyinerek, rahatlıkla sinemaya gidebiliyor olması, Kızılay ve Ulus'ta Cumhuriyet Bayramlarının coşku dolu geçmesi, Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği gibi simge mekânların bu simgesel özelliklerini muhafaza ediyor olması görüşmecilerin bu deneyimi aktarma biçimi olarak okunabilir.

Bayraktar (2013), Kızılay ve Ulus meydanlarının değişim sürecini incelediği çalışmada bu değişimi farklı dönemlere ayırarak değerlendirir. İlki, 1923-1930 Cumhuriyet öngörülerinin yaygınlaştırıldığı dönemdir. Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte yeniden inşa sürecinde nüfusun ve kültürel hareketliliğin artışıyla birlikte gündelik hayatın bundan etkilendiği görülmektedir. Bu süreç imar faaliyetleriyle tamamlanarak dinamik bir kent olgusunun yaratıldığına dikkat çekmektedir. İkinci dönem, 1930 ile 1950 yılları arasındaki ulus devletinin kurumsallaştığı dönemdir. Bu yıllarda kentler, laiklik ve bilimsellik temelindeki yeni kültürün en önemli yaygınlaştırma ortamıdır. Bu amaçla kurumsal pek çok yeni yapı kamusal mekânla biçimlendirilen kentlerde, bu yapılara ve bu mekânlara uygun kentli davranışın da sergilenmesi hedeflenmiştir. Üçüncü dönem, 1950 ile 1980 arasındaki dönemi kapsayan ve yeni politik ve ekonomik söylemlerin gündeme geldiği dönemdir. İkinci Dünya Savaşı ekonomik sıkıntılarının devam ettiği ve 1950 iktidarının benimsediği ekonomik ilkeler neticesinde köylerde büyük çözüme ve kentlere göçlerin yaşandığı bu dönemde kentler fiziksel olarak değişmeye, mekânsal olarak ayrışmaya başlamıştır. 1950 ile 1980 arası dönem, yaşı itibarı

riyle bir önceki dönemi net hatırlayan görüşmeciler için aslında “bozulma”nın başladığı dönemdir. Küresel ekonomi politikalarının ve ticari kaygıların belirleyici olduğu bu dönemi bir önceki dönemle ve her iki dönemi de bugünle kıyaslayarak hatırlayan görüşmeciler için özellikle Kızılay ve Ulus’un dönüşümü çarpıcıdır. O yıllarda görüşmecilerin gündelik hayatının merkezinde yer alan, çocukluk ve gençlik anılarının mekânlarına demirlediği bu iki semtin bugün neredeyse hiç uğramadıkları yerler hâline dönüşmesi yaşanan dönüşümün ne kadar hızlı ve tahribat yaratıcı olduğunu göstermektedir (Bayraktar, 2013, s. 20-21).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi olarak sözlü tarih yaklaşımı kullanılmıştır. Sözlü tarih, güncel toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi değişimleri anlamlandırmak açısından önemlidir. Çalışmanın kuramsal odağı ise; gündelik hayatın dönüşen pratikleridir. Bu dönüşüm, “bellek” ve “mekân” ekseninde modernite aracılığıyla yorumlanmıştır. Elbette çalışmada, mekândaki radikal dönüşümler üzerinden belleksizleşme ve bu belleksizleşme hâlinin yol açtığı gündelik hayat pratiklerindeki ölçsüz dönüşüm de anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, sözlü tarih aracılığı ile Ankara’da gündelik hayatın dönüşümü incelenirken derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler için yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Derinlemesine görüşmeler neticesinde elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Kartopu tekniği veri toplama açısından araştırmanın örneklem stratejisini oluşturmuştur. Bu teknik ile katılımcılardan her birisi, görüşme tamamlandığında tanıklığına başvurulması için bir yakınına ya da tanıdığını kaynak olarak göstermiştir.

Görüşmeden önce öngörülen soru sayısı, görüşme sırasında azaltılıp arttırılabilmektedir. Konunun dağılma riskini ortadan kaldırmak, bireysel farklılık ve deneyimlerin açığa çıkmasına izin vermek için yarı yapılandırılmış sorular ile görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu tekniğin avantajı ve bu çalışma kapsamında kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri görüşmecilere sınırlarını kendilerinin çizebileceği bir konu yelpazesi oluşturma şansı vermesidir. Böylece, yarı yapılandırılmış görüşme içerisinde yer alan sorularda belki baştan öngörülemeyen bazı konuların kendiliğinden gelişmesi, ilerlemesi ve şekillenmesi olanaklı hâle gelmektedir. Bu tekniğin bir diğer avantajı ise değerli ve bütüncül bilginin ortaya çıkarılabilmesine

imkân tanınmasıdır. Ayrıca görüşmecilerin belleklerinde yer alan bilgileri ya da deneyimleri yeri geldikçe sorulan sorularla çağırılmayı ve böylece niteliksel bir analize elverişli verilere ulaşmayı da olanaklı hâle getirmektedir (Barriball and While, 1994, Durna, 2015, s. 82’de aktarıldığı gibi).

Araştırma kapsamında üç kategoride toplam 30 soru hazırlanmıştır. Bunlar, mekân, toplumsal ilişkiler ve gündelik hayat ana başlığı altında; Ankara’nın mekânsal dönüşümünü analiz edebilmek amacıyla çocukluk mekânları, alışveriş mekânları, eğlence mekânları, bir araya gelme mekânları ve bu mekânların zaman içerisinde geçirdiği dönüşüm alt başlıklarıdır. Mekânın dönüşmesiyle birlikte Ankara’da toplumsal ilişkilerin, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri ve aile ilişkilerinin geçirdiği dönüşüm ve son olarak gündelik hayatın nasıl dönüştüğü, ev ve iş ekseninde süren gündelik hayat, dinî ve resmî bayramların nasıl hatırlandığı ve bunların nasıl dönüştüğü de sorulan soruların temalarını oluşturmaktadır.

İlk kategori için 12, ikinci kategori için 8, üçüncü kategori için ise 10 soru hazırlanmıştır. Ancak görüşmeler sırasında yöneltilen sorulara verilen cevaplar başka soruları da beraberinde getirmiş ve görüşmecilere yöneltilen soru sayısı da buna bağlı olarak artmıştır.

Kategoriler oluşturulurken şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- Ankara’da mekânsal dönüşümün izini sürebilmek amacıyla çocuklukta vakit geçirilen oyun mekânları ve ailece kullanılan mekânlar hangileridir ve nasıl hatırlanır?
- Alışveriş için ailece nereler kullanılmış, alışveriş pratikleri gençlik yıllarında ve şimdi nasıl dönüşmüştür?
- Eğlence ve bir araya gelme mekânları nerelerde idi; bu mekânların dönüşümü, Ankara’da sosyal yapıları nasıl ve ne ölçüde değiştirmiştir ve bu değişim gündelik hayata nasıl yansımıştır?
- Ankara’da yoğunlaşan kentleşme ile birlikte gündelik hayat nasıl dönüşmüştür?
- Görüşmeciler bu dönüşümü nasıl deneyimlemektelerdir?
- Belleklerinde kalan Ankara ile günümüzün büyük kenti Ankara arasında ortak mekânlar vasıtasıyla nasıl bir bağ kurmaktadırlar?
- Mekânsal dönüşüm, mekânı deneyimleyenlerin belleklerinde nasıl izler bırakmıştır?

Araştırmada Ankara'nın mekânsal dönüşümü ve bu dönüşümün mekânı deneyimleyenlerde bıraktığı izleri takip edebilmek için hareket noktası 1940'lı yılların sonlarıdır.

Her görüşmecinin hatırladıklarının 1940'lı yılların sonundan günümüze, farklı zaman aralıklarına gönderme yapacak veriler sunacağı öngörüldüğünden araştırmanın tarih aralığı görüşmecilerin ortalama yaşları göz önünde bulundurularak 1950-2020 olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında doğma büyüme Ankaralı olan Çankaya ilçesinde ikamet eden, 60 yaş üstü toplam 19 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma için Çankaya ilçesinin seçilmesinin nedeni, ilçenin özellikle bazı semtlerinden son yirmi yıl içinde Ankara'nın çeperine kurulmuş olan uydu kentlere gerçekleşen hızlı göçle beraber bu semtlerin büyük ölçüde belli bir yaş üstü yalnız insanların ikamet ettiği yerler haline gelmesidir. Bu doğrultuda bu semtlerde yaşayan 60 yaş üstündeki kişiler araştırma evrenini oluşturmuştur.

Derinlemesine görüşmeler için ilk olarak yakın çevrenin tavsiyesine başvurulmuştur. Araştırmacının yakın çevresinde bulunan aile büyükleri, akrabalar ve tanıdıklara araştırmadan bahsedilmiş ve yakın çevrenin yönlendirmesiyle derinlemesine görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler başladıktan sonra her bir görüşmeciden tavsiye ve yönlendirme istenmiştir. Bazı görüşmeciler birden çok görüşmeci tavsiyesinde bulunurken bazılarında tavsiye alınamamıştır. Bazı görüşmeciler de araştırma kriterlerini karşılamamıştır. Ancak zaman ilerledikçe ve görüşme sayısı arttıkça görüşmeci tavsiyesi de artmış ve toplamda 19 görüşmeciye ulaşılmıştır (Tablo 1).

Görüşmecilerin isimleri görüşme tarihine göre numaralandırılarak kullanılmıştır. Bu araştırma tasarlanırken 70 yaş üstü toplam 20 kişi ile derinlemesine görüşme yapılması planlanmıştır ancak görüşmelere başladıktan sonra görüşmecilerin tavsiyesi ve yönlendirmesiyle ulaşılan kişiler, planlanan yaş aralığında olmasa da izlenim edinmek için kendileriyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kişilerin anlatımlarının bu araştırma için önemli olduğu düşünüldüğünden bu kişiler de araştırmaya dâhil edilerek görüşmecilerin yaş sınırı 60 yaş üstü olarak güncellenmiştir. Derinlemesine görüşme yapmak için de başlangıçta 20 kişi hedeflenmiş olmasına rağmen, görüşmeler sürerken anlatılanların birbirini tekrar etmeye başladığı fark edilince görüşmeci sayısı 19 kişiyle sınırlandırılmıştır.

Derinlemesine görüşmelere Temmuz 2020 tarihinde başlanması planlanırken COVID-19 pandemi koşulları ne-

deniyle Ağustos 2020 tarihinde 4 kişi ile pilot görüşme gerçekleştirilebilmiş; sonrasında pandemi koşullarının kötüleşmesi ve görüşmecilerin kapalı alanda görüşmek istememesi, ilerleyen aylarda da hava koşulları ve yine pandemi kısıtlamaları nedeniyle açık alanlarda görüşme gerçekleştirmek de mümkün olmamıştır. Bu nedenle geri kalan görüşmeler 2021 yılında tamamlanabilmiştir. 2021'de Nisan ayında başlayan görüşmeler Ağustos ayına kadar devam etmiştir.¹ Görüşme öncesi katılımcılardan onam formu alınmıştır. Pandemi koşulları bu araştırma sırasındaki en önemli kısıtlardan birisi olarak değerlendirilebilir. Görüşmecilerle evlerinde, rahat ettikleri bir ortamda görüşülebilmesi nedeniyle araştırmanın temel bileşenlerinden birisi olan fotoğraf albümlerine birebir erişim sağlanamamıştır. Böylece fotoğrafların seçimleri görüşmecilere bırakılmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle araştırma öncesi öngörülen sayıda fotoğrafa ulaşmak mümkün olamamıştır.

Bulgular ve Yorum

Harvey (1997, s. 255-257) "genel olarak parasal ekonomilerde özel olarak ise kapitalizmde para, zaman ve mekân üzerindeki hâkimiyet, toplumsal iktidarın özsel bağıntısını oluşturur" der. Her türlü kâr arayışındaki hayati unsurun mekânlar ve zamanlar üzerinde kurulan hakimiyet olduğunu vurgulayan Harvey, toplumsal hayatta ilişkiler parasallaştıkça, mekânın ve zamanın niteliklerinin de dönüştüğünü belirtir. Harvey'in vurgusundan da anlaşılacağı üzere kapitalist üretim ilişkileri zamanı ve mekânı dönüştürür, özünden koparıp nesneleştirir. Ankara'da da 1970'li yıllardan itibaren modernleşme ve kapitalist üre-

1 Görüşme tarihleri:

1. Görüşmeci- 10 Ağustos 2020 tarihli görüşme, Ankara
2. Görüşmeci- 12 Ağustos 2020 tarihli görüşme, Ankara
3. Görüşmeci- 22 Ağustos 2020 tarihli görüşme, Ankara
4. Görüşmeci- 25 Ağustos 2020 tarihli görüşme, Ankara
5. Görüşmeci- 10 Nisan 2021 tarihli görüşme, Ankara
6. Görüşmeci- 25 Nisan 2021 tarihli görüşme, Ankara
7. Görüşmeci- 01 Mayıs 2021 tarihli görüşme, Ankara
8. Görüşmeci- 5 Mayıs 2021 tarihli görüşme, Ankara
9. Görüşmeci- 10 Mayıs 2021 tarihli görüşme, Ankara
10. Görüşmeci- 08 Temmuz 2021 tarihli görüşme, Ankara
11. Görüşmeci- 14 Temmuz 2021 tarihli görüşme, Ankara
12. Görüşmeci- 22 Temmuz 2021 tarihli görüşme, Ankara
13. Görüşmeci- 25 Temmuz 2021 tarihli görüşme, Ankara
14. Görüşmeci- 10 Ağustos 2021 tarihli görüşme, Ankara
15. Görüşmeci- 15 Ağustos 2021 tarihli görüşme, Ankara
16. Görüşmeci- 16 Ağustos 2021 tarihli görüşme, Ankara
17. Görüşmeci- 16 Ağustos 2021 tarihli görüşme, Ankara
18. Görüşmeci- 17 Ağustos 2021 tarihli görüşme, Ankara
19. Görüşmeci- 11 Kasım 2021 tarihli görüşme, Ankara

Tablo 1. Görüşmecilerin Profili

Görüşmeciler	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Cinsiyet	Daha Önce Sırasıyla Oturduğu İlçe veya Semtler
1. Görüşmeci	60	Lise Mezunu	Emekli Memur	Erkek	Yenimahalle, Batıkent
2. Görüşmeci	61	Lise Mezunu	Emekli Memur	Kadın	Etimesgut, Bahçelievler
3. Görüşmeci	64	Lise Mezunu	Emekli Asker	Erkek	Abidinpaşa, Batıkent
4. Görüşmeci	75	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Kadın	Cebeci, Dikimevi
5. Görüşmeci	70	Üniversite Mezunu	Emekli Hâkim	Kadın	Hacettepe, Cebeci
6. Görüşmeci	78	Üniversite Mezunu	Emekli Memur	Kadın	Kolej, Kurtuluş
7. Görüşmeci	73	Üniversite Mezunu	Emekli Hemşire	Kadın	Keçiören, İncirli, Abidinpaşa
8. Görüşmeci	72	Üniversite Mezunu	Emekli Mimar	Kadın	Etlık, Beşevler
9. Görüşmeci	65	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretim Üyesi	Kadın	Cebeci, Yukarı Ayrancı
10. Görüşmeci	70	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Kadın	Bahçelievler, Ayrancı
11. Görüşmeci	69	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Kadın	Küçükesat, GOP, Dikmen
12. Görüşmeci	62	Lise Mezunu	Emekli Memur	Kadın	Aydınlıkevler, Dikmen, Ayrancı
13. Görüşmeci	62	Üniversite Mezunu	Emekli Memur	Erkek	Sıhhiye, Kurtuluş
14. Görüşmeci	64	Lise Mezunu	Emekli Memur	Erkek	Mamak, Gazi Mahallesi
15. Görüşmeci	77	Üniversite Mezunu	Emekli Şehir Plancısı	Erkek	Kızılay, Sıhhiye, Maltepe, Aşağı Ayrancı, Doğukent Bulvarı
16. Görüşmeci	75	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Kadın	Keçiören, Hoşdere, Birlik
17. Görüşmeci	73	Üniversite Mezunu	Emekli Üst Düzey Yönetici	Erkek	Keçiören, Hoşdere, Birlik
18. Görüşmeci	61	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Kadın	Keçiören, Batıkent
19. Görüşmeci	75	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Kadın	Esat, GOP

tim ilişkilerinin güçlenmesiyle birlikte ciddi bir kentsel ve toplumsal dönüşüm yaşandığı söylenebilir. Bu dönüşüm, ilk olarak mekânda veya mekân ile kendini gösterir. Görüşmecilerin neredeyse tümü çocukluk ve gençlik yıllarını “yeşillikler içinde, kuş seslerinin hâkim olduğu” (6. görüşmeci) Ankara'nın doğal mekânları vasıtasıyla hatırlamaktadırlar:

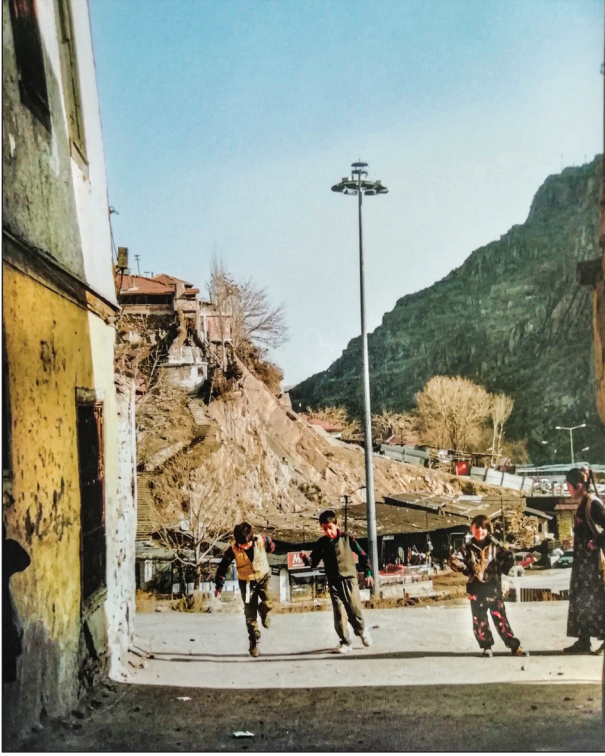
“Çocukken evimiz bahçeli olduğu için bahçede oynardık. Sokakta oynardık. İlkokulu bitirinceye kadar orada oturduk ve hep çevrede oynadık. Tüm çocukluğum bahçede, dışarıda geçti” (5.görüşmeci).

Babaannemin bağı vardı Etlık'te, sanırım birkaç dönümdü... Şimdilerde Metro Market'in olduğu alana yakın... Yaz aylarında bağa taşınırlardı... Kışlık evleri İtfaiye Meydanı'nda (Opera binasının karşısı), dedemin köfteci dükkânına yakın, 3 katlı ahşap bir evdi... Bağın alt tarafında asmalar, üst tarafında meyve ağaçları... Babaannem bahçede ateş yakar bize gözleme yapardı. Bir eşekleri

vardı, iki yanına yüklediğimiz teneke kutularla komşunun kuyusundan bağ evine su taşırdık (9. görüşmeci).

Görüşmeciler çocukluklarına dair bu anıları nostaljik bir özlemle hatırlamaktadırlar. Ankara'nın bu doğal mekânlarının bir bir yok oluşuna şahitlik etmiş olmaktan dolayı hüzünle karışık özlem duygusuyla çocukluklarını anlatmaktadırlar. Günümüz Ankara'sından geriye bakıldığı zaman sanki bir masal diyarını andıran bu anlatımlardaki Ankara'yı görüşmeciler bir yandan özlemle hatırlarken, diğer yandan sanki hiç var olmamış bir hayali dile getirir gibilerdir. Bu hiç var olmamış hayal, kentsel dönüşüm ile mekânların sürekli olarak değişmesi ve yok olmasına referans vermektedir (Şekil 1).

Görüşmecilerin çocukluklarına dair aktardıkları, Halbwachs'ın vurguladığı gibi bireye ait olan belleğin ancak toplumsal düzeyde var olabildiğini göstermektedir (1992, s. 22). Çünkü daha önce de vurgulandığı üzere bireyler, bellek ve hatırlamanın öznesi olsalar da anılarını

Şekil 1. Ulus Kale Civarı, 1992.

Kaynak: Nehir Durna Kişisel Arşivi.

kurgulayan çerçeveye bağımlıdır. Yani bireysel bellek, aslında birey, iletişim sürecine dâhil olunca gelişmektedir (Assmann, 2001, s. 39-40). Halbwachs'ın belleğin iletişimselliğine yaptığı bu vurgu görüşmecilerin aktarımlarından okunabilmektedir. Halbwachs'ın (1992, s. 22) vurguladığı anıların topluluk içerisinde hatırlanması ve diğer insanlarla ilişki içerisinde hafızanın harekete geçmesinin en somut örneği, görüşmecilerin hatırladıkları pek çok şeyi araştırmacı ile konuşurken bir anda hatırladıklarını ifade etmiş olmalarıdır.

Görüşmecilerin çocukluk ve gençlik yıllarına dair hatırladıklarının ortak ögesi “dönüşüm”dür. Gündelik hayatın, mekânın, toplumsal ilişkilerin dönüşümüdür aslında vurguladıkları dönüşüm. Görüşmeciler, bugünü, geçmiş ile kıyaslayarak anlatmakta ve bugünün kendilerinde uyandırdığı hoşnutsuz duyguları dile getirmektedirler ve yaşanan bu dönüşüm bireyi ve onun gündelik hayatını ezip geçecek kadar güçlüdür:

“Üst geçitler beni Ankara'dan soğuttu. Kızılay binası yerinde park vardı. Güvenpark'ın devamıydı. Orada bul-

şurduk. Geçmişe özlem duyuyorum tabii. Yokluk vardı o zamanlar ama her şeyin kıymetini daha çok biliyorduk. Yokluk her zaman var aslında. Şimdi Sakarya'ya gitmek bile zor” (4. görüşmeci).

Melih Gökçek'in belediye başkanlığı döneminde Kızılay'a yapılan üst geçitler tartışma yaratmıştır. Derinlemesine görüşmeler esnasında görüşmecilerin bunu dile getirmesi, bu nedenle Kızılay'a gitmek istememelerini ifade etmeleri, toplumsal belleğin demirlediği mekânların tahribatına seyirci kalmayı reddetmek olarak okunabilir. Nitekim Melih Gökçek'ten sonra belediye başkanlığı seçimini kazanarak göreve gelen Mansur Yavaş, Kızılay'daki üst geçitleri kaldırmıştır. Çünkü bu üst geçitler sadece üst geçit olmaktan öte belirli bir bakış açısını, zihniyeti sembolize eder hâle gelmiştir (Şekil 2).

Ankara'nın mekânsal dönüşümünü görüşmecilerin belleklerinde kalanlardan hareketle analiz ettiğimizde çocukluk mekânı, bir araya gelme/buluşma mekânı ve alışveriş mekânı olmak üzere üç farklı kategori karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânları keskin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir elbette. Örneğin, Kızılay önce çocukluk ve ailece yapılan alışverişlerin mekânı iken sonrasında buluşma mekânı olarak karşımıza çıkar. Ancak Kızılay ve Ulus, çocukluk ve gençlik yıllarının kesişim mekânı olmasına rağmen günümüzde bu bölgedeki kentsel dönüşüm, alışveriş ve gündelik hayat pratiklerinin dönüşmesi nedeniyle bellek mekânı olma niteliklerini kaybetmeye başlamıştır. Bu bölgeler insani deneyim dostu olmaktan ziyade başına buyruk ve bağımsız özellikler kazanmaya başlamıştır. Bu bölgelerde hızla devam eden dönüşüm, mekânsal izleri yok ederken bellekleri de yıkıma uğratmaktadır. Kızılay ve Ulus'a ek olarak tüm görüşmecilerin anılarının ortak noktası olan Ankara'nın bellek mekânı diyebileceğimiz diğer mekânlar Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği, Hayvanat Bahçesi olarak kategorize edilebilir.

Ankara'nın Çocukluk Mekânları

Ankara'nın çocukluk mekânları çoğunlukla doğal mekânlardır. Bu doğal mekânlar kimi zaman oturlan evin bahçesi, kimi zaman etraftaki bahçeler olmuştur. Görüşmecilerin neredeyse tümü çocukluklarının ne kadar mutlu geçtiğinden, özellikle yaz aylarında, tüm yaz dışarıda olduklarından söz etmişlerdir. Görüşmeciler çocukluklarını Ankara'nın bu doğal mekânları dolayısıyla hatırlamaktadırlar:

Şekil 2. Kızılay Atatürk Bulvarı, 2000.
Kaynak: Nehir Durna Kişisel Arşivi.

“10 yaşındaydım ki, Yukarı Ayrancı Turizm sitesine taşındık... Civarımız geçekundu doluydu, Aşağı Ayrancı yukarı doğru yeni yeni uzamaya başlamıştı... Bomboş alanlar, muhtelif ağaçlar -ki her bir dalı birimizin evi olurdu- Turizm sitesinin bittiği yerden aşağı doğru akıp giden minik deremsi bir akarsu ve etrafındaki yaban gülleri o yaşlara değin ilk anılarımdır... Bu akarsu daha önceleri muhtemelen Kavaklıdere ile birleşen minik su kaynaklarındandı. Kavaklıdere’de Tunalı Hilmi Caddesi’nden de bir akarsu geçiyormuş yanılmıyorsam. Yukarı Ayrancı çocukluğumuzu dolu dolu yaşadığımız bir mahalle olmuştu... Ara sıra geçekondulardan gelen çocuklarla sahi sahi kavgalar ettiğimizi de anımsıyorum” (9. görüşmeci).

Görüşmecilerin çocukluklarını bu doğal mekânlar dolayısıyla hatırlamaları bizi “mahalle” kavramına götürür. Mahalle önemlidir. Aynı yaş grubunun aynı okula gitmesi ve aynı mahallede yaşaması çocukluk ve ilk gençlik yıllarının bu mekânlar dolayısıyla hatırlanmasını sağlamaktadır (Şekil 3).

Mahalle en çok da çocukluğa ait bir yer olarak hatırlanır; mahalleden söz etmek adeta çocukluk dünyamıza aralanan kapı gibidir. Bu hâliyle de uzak geçmişte kalmış ve geri getirilmesi mümkün olmayan bir nevi kayıp mekâna tekabül eder. Dolayısıyla mahalleyi anmak, ister istemez geçmişe dair özlem ve nostalji duy-

Şekil 3. Mamak Ortaokulu, 1971-1972.
Kaynak: 14. görüşmecinin Kişisel Arşivi.

gusunu da beraberinde getirir. Çünkü mahalle dediğimiz mekân, insanın doğup büyüdüğü ve dolayısıyla dünyayla tanıştığı, temas kurduğu yerdir. Bu yüzden çocukluktan itibaren kimliğin ve aidiyetin oluşumunda büyük yer kaplar ve oradan kopmuş olmak, doğal olarak insanda bir yokluk ve özlem duygusu uyandırır (Tuncer, 2014, s. 204).

Görüşmecilerin anımsama edimine hem yokluk duygusunun getirdiği çaresizlik hem de geçmişe duyulan nostaljik özlem ve arzu eşlik etmektedir. Toplumsal bellek çalışmaları açısından düşündüğümüzde bu durum, Traverso'nun (2009, s. 10-11) vurguladığı toplumsal belleğin zamansallığı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü toplumsal bellek sadece geçmişe ait değildir. Geçmiş, şimdi ve gelecek sürekliliği içerisinde hareket ederek, hem geçmişle hem de gelecekle bağlantılıdır. Ancak hatırlamak, daima "şimdi" tarafından filtre edilen geçmiş görüntüsüdür. Bu yokluk duygusu 13. görüşmecinin ifadelerinde çok net biçimde hissedilmektedir:

"Çocukluğumun ve gençliğimin geçtiği yıllarda sağ-sol olaylarının kıskacı içerisinde dar bir çevre içerisinde ve buna bağlı olarak yoklukların olduğu bu dönemde margarin, tüp gaz, kıyma, vb. tedariki için kuyruklarda uzun zaman geçtiği, cebinde ve yurt dışına çıkmak için bile döviz (yabancı para) bulduramadığım ve ekonomik olarak paran olsa da alışımı yapabileceğin teknolojik cihazlara yurt içinde bulunmadığından tedariki için yurt dışına çıkan bir dostun veya akrabaya bin minnet duyarak getirtmenin bile zor olduğu düşünüldüğünde kentin durumundan bahsetmeye gerek kalmıyor. Şimdi ile kıyaslandığında zamanımızın çocuklarının ve gençliğimizin ne kadar da şanslı olduklarını düşünerek onların adına sevinirken kendi çocukluğumuzun ve gençliğimizin heba olduğunu düşünüyorum" (13. görüşmeci).

Görüşmecinin bu vurgusu aslında o yıllarda Türkiye'nin genel ekonomik ve siyasi durumunu anlatmaktadır. Ankara'da da bu durumun farklı biçimlerde yansımaları görüşmecilerin belleklerinde yer almaktadır. Geçmişin bugünün perspektifinden bakılarak hatırlandığını bu görüşmecinin vurgusundan anlamak mümkündür. Bugüne dair algı, geçmişi yorumlama biçimini belirlemektedir. Aynı zamanda bu durum siyasi perspektiften bakıldığında bazı ipuçları vermektedir. Günümüzün siyasi ve ekonomik koşullarından duyulan memnuniyetsizlik geçmişe duyulan özlem duygusunu artırmakta, tam tersini düşündüğümüzde var olan koşullardan duyulan mem-

nuniyet de geçmişin yokluk duygusu ağır basacak şekilde hatırlanması sonucunu doğurmaktadır. Görüşmecilerin hatırlama sürecine eşlik eden özlem ve yokluk duygusunu bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Yokluk vurgusu 6. ve 11. görüşmecilerin hatırladıklarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşmecilerin anlatımında yokluk duygusuna, nostaljik özlem duygusu eşlik etmektedir:

"15-16 yaşlarımdayken iki basma elbise, iki bluz, iki eteğim vardı. Bunlardan çeşit yapmaya çalışırdım. Azdı ama giydiklerimizle mutluyduk." (6. görüşmeci)

"Dayım kapıcıydı, imkânım yoktu, yatılı çalışırdım o zaman, dayıma gelirdim, binayla uğraşırdık. Büyükesat'a çıkarken Ferah Sineması, eski Esat pazarının orda sinemaya giderdik. Esat Dört Yol tarafında geçti çocukluğum. Oralar çok güzeldi. Yoksulluk, fakirlik vardı. Annem, babam köyde; hasretlik vardı. Kaldığım aile bana bakardı, ben daha çocuktum ama çocuk bakardım. Beni hiç ayırmadılar kendi çocuklarından. Binanın bahçesine çıkardık, bahçede oynardık. Kavaklıdere, Kızılay'a gitmek çok hoşumuza giderdi. Bayramlarda geçit törenleri olurdu, izlerdik. Çok güzeldi" (11. görüşmeci).

Sinemaya gitmek Ankaralı görüşmecilerin çocukluk belleklerinde önemli bir yerdedir. O yıllarda ailece birlikte sinemaya gitmek mutluluk verici bir etkinlik olarak nostaljik bir özlemle hatırlanmaktadır. Özellikle kadın görüşmecilerin komşularıyla birlikte sinemaya giderek gece geç saatlerde yürüyerek eve döndüklerinden bahsetmeleri önemlidir. Burada sinemaya gitmek sıradan bir etkinlik olarak düşünülmemelidir. Cumhuriyetin ideolojisinin en önemli uygulama alanı olan Ankara'da modernitenin yaygınlaştırılmaya çalışılan yeni yaşamsal öğretilerinin mekânsal kurguları olarak okunabilir (Bayraktar, 2016, s. 68). Hemen hemen her semtte bir sinema olması ve yazın kurulan açık hava sinemaları böyle bir mekânsal kurgunun izlerini yansıtmaktadır.

Görüşmeciler çocukluklarını Ankara'nın doğal mekânları dolayısıyla hatırlamaktadır. Doğal mekânlar içinde geçen çocukluğun verdiği özgürlük duygusunun kökü de güvenlik çeperiyle sarılmamış olmaktan kaynaklanmaktadır. Kontrol ve güvenlik duygusunun aşırılığı aslında özgürlüğü de zedelemektedir. Tuncer'in (2014, s. 204) de vurguladığı gibi; "mahalle mekânı, aynı yerde yaşamının verdiği belli bir mekâna sıkışmışlık duygusundan ve herkesin birbirini tanıdığı aynı insanlarla yaşamının getirdiği sürekli bir kontrol ve denetim mekanizmasından

azade, güvenli ve huzur dolu bir yerdir.” Günümüzde özellikle büyük kentlerde mahallelerin yerini uydu kentler ve güvenli, geniş sitelerin almasıyla mahalle yaşamı giderek kaybolmaktadır. Bu da görüşmecilerin nostaljik özlem duygusunu anlaşılır kılmaktadır.

Bu açıdan Ankara'nın çocukluk mekânları olan doğal mekânların yerini kentsel dönüşüm ve yapılaşmayla yavaş yavaş yüksek apartmanlara bırakması hem belleğin hem de mekânın tahribatı anlamına gelmektedir. Görüşmeciler, çocukluk anılarını hem ev mekânı hem evin etrafındaki doğal mekânlar dolayısıyla hatırlamaktadırlar. Görüşmeciler, çocukluklarının geçtiği evlerin yıkılıp yerine yeni binalar yapıldığını ve bunun kendilerini çok etkilediğini ifade etmişlerdir:

“Oturduğumuz apartmanda herkes her şeyini bilir, kardeş gibiydik. Bizim oturduğumuz küçük ev apartmana dönüşü 1952 yılıydı sanırım. Ne acı!” (6. görüşmeci).

“Teyzemlerin bir dönem oturduğu Bahçelievler ise, 2 katlı kocaman bahçeleri olan, bahçelerinde meyve ağaçları olan bir semtti. Hani şu Amerikan filmlerinde gördüklerimizi andırırdı... Ne yazık!” (9. görüşmeci).

“Hafta sonları ailece ve arkadaşlarla Hacettepe yeşillikti, hastane yapılmadan önce, oraya giderdik. Sonra aileler gelmemeye başladı. Kızılay binasının olduğu yerde bir park vardı. Orası benim çocukluğumun parkı. Salıncaklarda çok sallanırdık. Arkadaşımın babası gezdirirdi bizi, bırakırdı oynardık, sonra gelir alırdı, dondurma yerdik. Çok eğlenirdik, çok güzeldi. Her şey o kadar değişti ki” (5. görüşmeci).

Görüşmeciler çocukluklarını anlatırken sadece ev mekânından söz etmemişlerdir. Evin bahçesi, sokak, etraftaki ağaçlar, yeşillik alanların tümü görüşmeciler için çocukluk mekânıdır. Doğal ve sınırları daha geniş bir mekândır çocukluk mekânı, aslında tüm mahalledir.

“Demirlibahçe’de üç dört katlı apartmanlar vardı. Karşımızdaki apartmanın arka tarafı demir yoluna kadar yemyeşildi. Orada bir havuz vardı. İki ağacın arasına ip gerip çarşaf çektiğimi ve tiyatro gösterisi yaptığımızı hatırlıyorum. Demiryolunun üzerine demir zincir koyduğunu görmüştük çocukların, tren geçince dümdüz oluyordu. Biz de yapmıştık. Demirlibahçe İlkokulu’nun yokuşunda uçakçılık oynardık. At arabalarıyla kavun gelirdi, at arabasının tekerleğine asılırdık” (9. görüşmeci).

Çocukluk deneyimleri bu doğal mekânlar dolayısıyla elde edilmiştir. Oyunlar, oyuncaklar, arkadaşlıklar yine

bu doğal mekânlar dolayısıyla deneyimlenmiştir. Mekân ve belleğin birbirine içkin olduğunun en güzel örneği görüşmecilerin çocukluk deneyimleriyle açığa çıkmaktadır.

Bachelard (2014, s.58-59) Paris’i örnek gösterir ve düşsel açıdan yarım kalmış konutlardan bahseder. Paris’de “ev” den söz edemeyeceğimizi, insanların adeta üst üste dizilmiş kutularda yaşadığını, evlerin köksüz olduğunu, odaların kaldırımdan başlayarak çatıya kadar birbiri üstüne yığıldığını, ufuksuz bir gökyüzü altında insanların üzerlerine çadır bezi örtülmüşçesine yaşadıklarını söyler. “Ev artık basit bir yataylıktan başka bir şey değildir. Bir kata sıkışan konut, farklı odalarının içsellik değerlerini ayırt edip sınıflandıracak temel ilkelerden yoksundur. Büyük kentlerde de konutla mekân arasında kurulan ilişki artık yapay bir hâle gelmiştir.” (Bachelard, 2014, s.59). Aslında görüşmecilerin günümüzle kıyasladıklarında özlemle hatırladıkları şey, geçmişte doğayla ve mekânla kurulan ilişkinin bu doğal niteliğidir.

Günümüz bazı açılardan konfor ve rahatlık sunarken bunun yanında değerini yitiren ve kaybedilen şeyler bulunmaktadır. Bu değer yitimi kapitalist üretim ilişkilerinin neden olduğu bir yitimidir. Nostaljik özlemle anımsanan da aslında budur. Urry (2015, s. 318-323), geçmişin çekiciliğini biçimlendiren şeyin geleceğe duyulan güvensizlik olduğunu söyler. Urry’ye göre modern toplumlarda artık zamanın temelini saat zamanı oluşturmamaktadır ve “anlık” zamana doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. İşte sözü edilen geleceğe duyulan güvensizlik bu anlık zaman ile ilişkilidir. Bu güvensizlik bir taraftan da geçmişi cazip hâle getirmektedir. Tıpkı nostaljinin belirli bir zaman ve yerle sınırlı olmaktan çıkıp her yerde görülmeye başlaması gibi (Urry, 2015, s. 323).

Bu araştırmada da görüşmecilerin sıklıkla vurguladığı “nostaljik özlem” duygusu, Michel de Certeau’nun (2009) söz ettiği “strateji ve taktikler” çerçevesinde tartışılabilir. Certeau, iktidar aygıtları karşısında sıradan insanın geliştirdiği açık ya da örtük savunma stratejilerinden ve taktiklerden örnekler verir. Görüşmeler esnasında da görüşmecilerin geçmişi bütünüyle olumsuz, negatif duygularla anımsamadıkları, yukarıda sözü edilen değer yitiminden azade toplumsal ilişkilerin, nostaljik özlem duygusuyla anımsadığı görülmüştür. Bu da Certeau’nun söz ettiği direnç unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Görüşmecilerin belleklerinde kalanlar toplumsal belleğin kültürel bir olgu olarak ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Connerton’un da vurguladığı gibi hatırla-

mayı çağrıştıracak, belleği geri çağırarak her şey toplumsal belleğin taşındığı pratikler olarak değerlendirilebilir. Bunlar ritüel, kutlama, tören olabileceği gibi kayda alınmış yazılı, görsel her türlü materyal, müze, anıt, arşivler, fotoğraflar da olabilir. Bireysel olarak belleğin taşınma pratikleri ise ses, koku, tat gibi toplumsal belleğin sürdürülüp aktarılabilmesi her türlü pratik olabilir (Conner-ton, 1999, s. 63).

Ankara'nın Bir Araya Gelme, Buluşma ve Eğlence Mekânları

Görüşmecilerin yaş aralığını dikkate alarak hatırladıklarını yorumladığımızda Ankara'da 1950'li yıllarda en önemli buluşma mekânının pastaneler olduğunu söylemek mümkündür:

“Gençlik yıllarımda Cebeci'deki pastanelerde, okula yakın yerlerde buluşurduk arkadaşlarımızla. Zaten buluşacak başka yer de yoktu okul kantininden başka.. Üniversite yılları zordu. Deniz Gezmiş'in öldüğü yıllar” (5. görüşmeci).

Kafelerin henüz yaygınlaşmadığı o yıllarda parklar da bir araya gelme mekânları arasında ön sıralardadır. Kızılay'dan ziyade o yıllarda alışveriş için Ulus tercih edildiğinden Ulus semt olarak önemli bir buluşma mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Açık hava sinemaları da görüşmecilerin tümü tarafından özlemle hatırlanan en önemli bir araya gelme ve eğlence mekânları arasındadır. Tüm görüşmeciler oturdukları farklı semtlerdeki açık hava sinemalarından bahsetmişlerdir:

“Sinema'ya Mamak'da giderdik. Şimdi Mamak Düğün Salonu'nun olduğu yerde. Kapalı sinema çarşamba günleri aile matinelere olurdu, kız kardeşimi götürürdüm. Açık hava sinemalarında yetişkin tek erkek olursa en arkaya otururlardı, bayanlar önde otururdu. Çok severdik açık hava sinemalarını...” (14. görüşmeci),

“Ayrancı'da yazları açık hava sineması olurdu. Çok giderdik. Evde konuklar olurdu. Onlarla yemek yer, sohbet ederdi ailem. Biz odamıza giderdik. Hemen hemen her akşam evde misafir olurdu” (9. görüşmeci),

“Ankara'daki sosyal hayatı düşündüğümde açık sinemalar vardı. Yenimahalle ve Hacettepe'de, yürüyerek giderdik. Çekirdek, gazoz, [...] Annem, biz komşularla gider, gece rahat dönerdik, yürüyerek” (5. görüşmeci),

Dönemin en popüler bir araya gelme, eğlence mekânı ise Gençlik Parkı'dır. Tüm görüşmeciler Gençlik Parkı'nda ki gündüz matinelere komşularıyla bir araya gelerek

eğlenmek için gittiklerinden söz etmişlerdir. Gençlik Parkı aileler ile birlikte gençlerin de tercih ettiği önemli eğlence mekânlarıdır. Parktaki çay bahçeleri de önemli bir araya gelme mekânlarıdır. Ankara'nın diğer bir araya gelme mekânları Atatürk Orman Çiftliği ve Hayvanat Bahçesi'dir. O yıllarda çok sık kullanılan Atatürk Orman Çiftliği arazisinin bir bölümü sit alanı statüsünden çıkarılarak kamuoyunda büyük tartışma yaratan gelişmeler neticesinde yapılaşmaya açılmıştır (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, t.y.). Arazinin bir bölümüne Cumhurbaşkanlığı Külliyesi ve Ankapark inşa edilmiştir. Ankapark şu anda kullanılmamaktadır (Ayhan, 2021, 11 Ocak). Dolayısıyla o yıllarda Ankaralıların yoğunlukla tercih ettikleri bir araya gelme, eğlence mekânları bugün aynı amaçla kullanılamamaktadır. Doğal mekân özelliğini yitiren bu önemli bellek mekânları muhafaza edilememiştir.

Daha önce Ankara'nın yeniden inşa edildiğinden ve modern bir kent olgusu yaratılmaya çalışıldığından söz edilmişti. Gençlik Parkı yaratılan bu kent olgusunun en somut örneğidir. Modern kent yaşamı gereksinimlerini karşılamak amacıyla bir Amerikan şirketine hazırlatılan planla Gençlik Parkı'nın kuruluş öyküsü başlamıştır. Bu planla bugünkü Anıttepe ve Bahçelievler'i kapsayan 2000 hektarlık alanda yeni bir kentin kurulması ve bu kentin ortasında bugünkü Gençlik Parkı'nın bulunduğu alanda büyük bir göl tasarlanmıştır (Cengizkan, 2004, s. 19-22). Zamanında Kanlı Göl olarak anılan ve bir kısmı mezarlık olarak kullanılan bataklık alan o dönemin idarecilerinin isteği ile Jansen Planı'nda Gençlik Parkı olarak teklif edilmiştir. Planlama yapılmadan önce bu alanda İstasyon Caddesi'ne paralel olarak düzenlenmiş bir futbol sahası (Gençlerbirliği sahası), Evkaf Apartmanı ve Örnek Evler önünde dar bir şerit hâlinde görülen ve ismi Gençler Parkı olan küçük bir park bulunmaktadır (Uludağ, 1998).

Jansen'in Şehir Parkı olarak düşündüğü Gençlik Parkı'nda, Ankaralıların deniz özlemini gidermek için alanın 1/3'ünü kaplayan, yaklaşık 35 bin m²'lik bir havuz da tasarlanmıştır (Şekil 4). 2200 kişilik bir açık hava tiyatrosu, sera, açık sergi alanları, tenis kortları, göle su püskürten fil heykelleri gibi tasarımlar da mevcuttur (Özer, 2005, s. 19).

Gençlik Parkı, o yıllar Ankaralıların en önemli eğlence ve bir araya gelme mekânıdır. Tüm görüşmeciler Gençlik Parkı'na komşularıyla, arkadaşlarıyla ya da ailece gittiklerinden söz etmiştir. Görüşmeciler Gençlik Parkı'nı

da tarifsiz bir özlem ve yeri doldurulmaz deneyimlerin yaşandığı nadide bir mekân olarak hatırlamaktadırlar: “68 kuşağıyım, Gençlik Parkı bizim toplanma, eğlenme mekânımızdı” (4. görüşmeci) (Şekil 5).

Geleneksel yeşil alan kullanımı yerine farklı bir yaşam alanı ve yaşam mekânı sunan Gençlik Parkı, cumhuriyetin ilk yıllarında batı tarzı kent parklarının ülkemizdeki ilk örneğini oluşturmaktadır. Cumhuriyet ideolojisinin kültürel ve politik reformlarının sosyal uzantısı olması nedeniyle de önemli bir kültürel mirastır (Özer, 2005, s. 23). Görüşmecilerin hatırladıkları parkın bu özelliğinden ziyade eğlence işlevinin ön plana çıktığı yıllara karşılık gelmektedir:

“Eğlenmek için Gençlik Parkı’na giderdik, aile matinelere olurdu. Annem, komşular hep beraber giderdik. Erol Büyükburç, Zeki Müren, Emel Sayın’ı oradaki gazinolarda dinledik. İlkokul 5. sınıftaydım o zaman. Erol Büyükburç’a çok hayrandık o zaman. Çok güzeldi” (5. görüşmeci).

“Maltepe’de cumartesi günü kadınlar matinesi olan eğlence yerleri vardı. Güney Park Gazinosu’na annemi götürmüştüm, onu hatırlıyorum. Çok memnun olmuştu. Sene de üç beş defa giderdik. Arkadaşlarla üniversitedeki tanışma çaylarına giderdik. Piknik yapmaya Atatürk Orman Çiftliği’ne giderdik, araba yok tabii o zaman. Hayvanat Bahçesi, Gençlik Parkı’na çok giderdik. Arkadaşlarla yıllar sonra gittik Gençlik Parkı’na bir kez. Hem arkadaşlarla hem aileyle giderdik o zamanlar. Oradaki çay bahçelerinin-

Şekil 4. Gençlik Parkı Havuzu, 1950.
Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: 1343.

Şekil 5. Gençlik Parkı çay bahçesi, 1980 sonları.
Kaynak: Nehir Durna Kişisel Arşivi.

de otururduk. Hazır dondurma yoktu o zaman. Dondurma yemek için Gençlik Parkı'na giderdik” (7. görüşmeci).

Görüşmecilerin anlatımları bize Gençlik Parkı'nın hem fiziksel hem de sosyal bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Bu dönüşümü tarihsel olarak yorumladığımızda, parkın 19 Mayıs 1943 yılında açıldığı tarihten 1950'lerin ortalarına kadar, ilk tasarım amacına uygun, yeşil alanların ve peyzajın ağır bastığı kısa süren ilk dönemi karşımıza çıkmaktadır. 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar süren sonraki dönem, yeşil peyzajın ikinci plana atılarak, eğlence mekânlarının ön planda tutulduğu, orta sınıf zevklerin ağırlıkta olduğu Gençlik Parkı'nı daha mitsel konuma getiren bir anlayışın hâkim olduğu bir dönemdir. Son dönem ise 1970'li yıllardan sonra başlayan ve Gençlik Parkı'nın artık orta sınıf için çekiciliğini ve anlamını kaybettiği, dolayısıyla kullanılmadığı, orta sınıfın yerini yeni kentlilerin ve kent yoksullarının aldığı, parkın fiziksel mirasının tüketilmiş ve kullanılmış olarak devralındığı ancak yenileme çalışmalarının yapılmadığı, bu kullanılmış ve artık tüketilmiş fiziksel mirasın üzerine yeni kentlilerin gereksinimlerine uygun bir nevi arabesk kültürünün ve yaşam tarzının eklenmeye çalışıldığı dönemdir (Demir, 2006, s. 73).

Gültekin Emre'nin Gençlik Parkı'nı betimlediği anılarını incelediğimizde, 1950'lerin ortalarında parkın doğal bir mekân olma özelliğini koruduğu görülmektedir:

Havuz dâhil 28 hektarlık bir mekânı kapsayan Gençlik Parkı Ankaralıların deniz gereksinimini karşılıyordu neredeyse. Denizi on beş yaşında gördüğümde çok şaşırdım elbette. Ama Gençlik Parkı'nın havuzu küçük bir denizdi sanki öylesine büyüktü gözümde, tüm çocukların gözünde. Çünkü yüzülebiliyordu. Kayığa binilebiliyordu. Sıra sıra dizilmiş kiralık kayıklar müşteri bekliyordu küçük iskelede. Kem gözlerden uzak kalmak isteyen sevgililer kayıkla gezi yaparlardı. Babalar çocuklarıyla deniz bisikletine binerdi pata küte pedal çevirerek; çocukların kahkahaları kıyıya kadar gelirdi. Ben görmedim, ama yüzme yarışları bile yapıldığı söyleniyordu bu deniz gibi gölde. Öylesine büyüktü, güzeldi, Ankara'nın Ankaralıların göz bebeğiymiş Gençlik Parkı, gölü... (Emre, 2008, s. 173).

Görüşmecilerin anılarının büyük bir kısmı, yukarıda sözü edilen, yeşil alanların geri plana atılarak eğlence kültürünün hâkim olduğu, parkın ikinci dönemine tekabül etmektedir. Çünkü görüşmeciler parkı, eğlence mekânı olarak hatırlamaktadırlar. Gençlik Parkı'nın bu

dönüşümünü toplumsal ve ekonomik alanlarda vuku bulan birtakım değişimlerin yansımaları olarak okumak mümkündür. Özellikle 1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarıyla kamusal mekânlarda ciddi değişimler yaşanmıştır. “Yukarıdan aşağı modernleşme”nin etkisinin azalarak yerini, “kendiliğinden modernleşme”ye bıraktığı bu yıllarda, var olan memur tabakasına ek olarak ticaret ile uğraşan orta sınıf genişleyerek gündelik hayatta görünür olmaya başlamıştır. Geçmişten farklı olan bu yeni modernleşme kalıpları, yerel kültür unsurlarının Batı popüler kültürüyle harmanlanmasından oluşuyordu ve eğlence kültürü bu yeni modernleşme kalıpları içinde oldukça önemli bir yerdedi. Daha önce oluşturulmaya çalışılan kültürün ulaşamadığı kesimlerin yerel kültürel kalıpları, olağan biçimde modernleşerek görünür olmakta, kamusallaşmaktaydı. Boş zaman etkinlikleri içinde genişlemiş olan bu yeni eğlence biçimi ve sektörü, yukarıdan aşağı modernleşmenin eritemediği, farklı kültürel unsurlara da yer veren eklektik bir hâle gelmişti. Özellikle büyük kentlerde görülen bu dönüşüm, Gençlik Parkı'na da yansdı. 1956'dan sonra parkta eğlence işlevleri ağırlıkta olan yeni yapılaşmaya gidildi; yeni ticari mekânlar açıldı ve parkın yeşil alanları da azaldı” (Demir, 2006, s. 74).

Görüşmecilere eğlenmek için nerelere gittikleri sorulduğunda ilk hatırladıkları Gençlik Parkı olmuştur. Gençlik Parkı görüşmeciler için eğlendikleri ve hoşça vakit geçirdikleri bir mekândır. Görüşmeciler ailece, komşularıyla ya da arkadaşlarıyla park içindeki gazinolara sıklıkla gittiklerinden söz etmektedirler:

“Evlendikten sonra Gençlik Parkı'na gitmeye başladık. Nikâhımızda gitmiştik. Eğlenmek için eşimle gazinolara da giderdik. Gençlik Parkı'na yedi, sekiz kere gitmişizdir gazinolara. Gündüz ve akşam giderdik” (11. görüşmeci).

“Annemin komşuları şimdi benim arkadaşlarım oldu. Beraber Gençlik Parkı'nda gazinolara giderdik. İlkokul diploma törenim oradaki gazinolardan birinde olmuştum. Nesrin Sipahi çıkmıştı, hiç unutmam. Ailece, komşularla çay bahçelerine giderdik. Abimlerle kayığa binerdik Gençlik Parkı'nda. Oyuncaklara binerdik. Gençlik Parkı çok güzeldi, çok eğlenirdik” (12. görüşmeci).

O yıllarda Park içinde eğlenceyi temsil eden mekânların başında özellikle gazinolar gelir. Gazino kavramı, “alaturka” ve “alafranga” tarzlarına bir arada, sırayla yer veren eklektik bir biçime dönüşmüştü. Örneğin, 1940'li yıllarda Ada (Göl) Gazinosu Batı esintili “alafranga” müziklerin çalındığı bir yer iken,

1950'li yılların sonlarında hem “alafranga” hem de “alaturka” müziklere yer verecek ve her iki eğlence anlayışının birbirine karıştığı bir yer hâline gelecekti (Demir, 2006, s. 74).

Görüşmecilerin hatırladıkları Gençlik Parkı'ndaki gazinoların bu eklektik eğlence anlayışına tekabül etmektedir. Nitekim görüşmecilerin örnek verdiği sanatçılar ve eğlence anlayışı da bunu doğrular niteliktedir. 3. görüşmecinin ifadesinden bu eklektik eğlence anlayışının farkında olduğu anlaşılmaktadır: “Gençlik Parkı'nda Emel Sayın izlemiştik. Esasen müzik böyle bir şey değil, çok ticari. O da pahalıydı. Eksikliğini hissettiğimi söyleyemem” (3. görüşmeci).

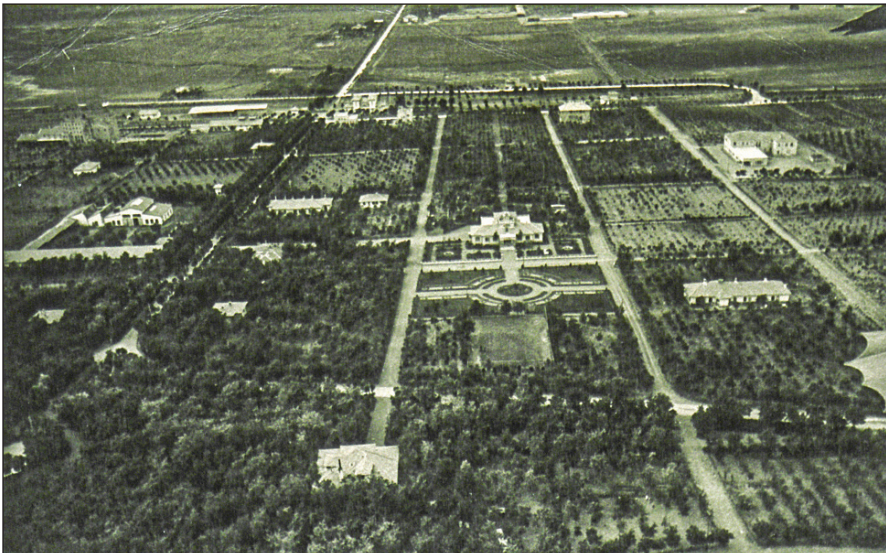
Gençlik Parkı'ndaki meşhur Göl Gazinosu'nda Zeki Müren, Cem Karaca, Müzeyyen Senar, Behiye Aksoy, Ajda Pekkan, İbrahim Tatlıses, Sezen Aksu gibi sanatçılar sahne almıştır. Lunapark Aile Gazinosu ise Göl Gazinosu'na göre daha mütevazıydı. Bülent Ersoy ve Barış Manço bu gazinoda sahne alıyordu. O yıllarda çok popüler olan bu gazinolara ailece gitmek, aile bütçesini çok sarsmazdı. Ankara'nın ünlü Göl Gazinosu daha sonra nikâh dairelerine dönüştürüldü (Emre, 2008, s. 176-177).

1943 yılından 1970'li yılların ortalarına kadar başlangıçta Ankaralıları için bir araya gelme sonrasında ise en önemli eğlence mekânı olan Gençlik Parkı, günümüzde bu özelliklerini tamamen kaybetmiştir. Gençlik Parkı'nın bu değer yitimi 1970'lerin ortalarında başlayarak 1980'li yıllarda hızlanmış, 1990'lı yıllarda ise tamamlanmıştır. Bugün Gençlik Parkı, park işlevinden ziyade eğlence ve

ticari işlevleri ön planda tutularak kullanılmaktadır. Barındırdığı bu ticari ve eğlence işlevleri de kuruluş amaçları ile çelişmektedir. Parkın bitki örtüsü özellikle Lunapark çevresinde tamamen yok edilmiştir (Özer, 2005, s. 23). Cumhuriyet kazanımlarının önemli bir simgesi, Ankara'nın en önemli bellek mekânı olan Gençlik Parkı hâlâ varlığını sürdürüyor olsa da günümüzde görüşmecilerin hiçbiri tarafından kullanılmamaktadır.

05.05.1925 tarihinde kurulan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Ankaralıların bir araya gelme amacıyla kullandığı önemli bir bellek mekânıdır (Şekil 6). Çiftliğin kuruluş amacı “Ankara ve çevresini ağaçlandırmak, yeşillendirmek, modern tarım ve işletmecilik tekniklerini uygulayarak çevre çiftçilerine önderlik ve öğreticilik yapmak” olarak ifade edilmiştir (AOÇ 2014 yılı Denetim Raporu, s. 1). Yıllar içinde çeşitli kuruluşlara devredilen AOÇ arazisinin 1983 yılından sonra çıkarılan özel yasa ile satışı kısıtlanmışsa da son dönemlerde üzerine kalıcı tesisler yapılmak amacıyla kiralama adı altında çiftlik arazilerini ranta dönüştürme çabaları sürmektedir (AOÇ 2014 yılı Denetim Raporu, s. 1-4).

AOÇ her ne kadar Mustafa Kemal Atatürk'ün bireysel girişimleri ile başlamış bir öykü gibi görünse de aslında AOÇ'nin kuruluşu arkasında bir ideoloji olarak cumhuriyet aydınlanmasını ve modernliğini; ekonomi politikası olarak Cumhuriyetin ilk yıllarına ait ekonomi politikalarını; kentsel politika anlamında da Avrupa'da yaşanan kentleşme sorunlarını yaşamamış ancak o coğrafyada gelişen kent politikalarını kav-

Şekil 6. Atatürk Orman Çiftliği, 1940.

Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No:0660.

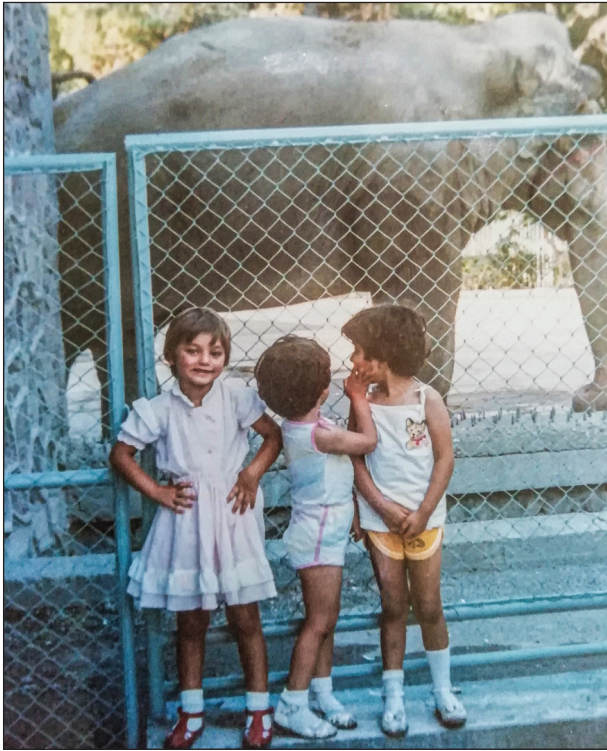
rayan bütüncül bir düşünce yapısını yansıtmaktadır (Kimyon ve Serter, 2015, s. 45).

Bu nedenle AOÇ, sadece Ankaralıların bir araya gelme mekânı değil, Cumhuriyet kazanımlarını da barındıran bir bellek mekânıdır.

Görüşmecilerin neredeyse tümü çocukluk ve ilk gençlik yıllarında çiftliğe ve hayvanat bahçesine (Şekil 7) gittiklerinden söz etmiştir. Çiftlik piknik yapmak, komşularla, akrabalarla bir araya gelmek için kullanılmakta, hayvanat bahçesi de muhakkak ziyaret edilmektedir. Görüşmeciler özellikle çiftliğe dondurma yemek için gittiklerinden söz etmişlerdir:

“O zamanlar komşular çok anlayışlıydı, çok samimiydi. Ev gezmeleri olurdu. Hep beraber çiftliğe dondurma yemeğe giderdik. Hayvanat bahçesine giderdik. Çok güzeldi” (8. görüşmeci).

Atatürk Orman Çiftliği ve Hayvanat Bahçesi görüşmeciler için hem çocukluk hem de bir araya gelme ve eğlenme mekânıdır. Gençlik Parkı gibi Ankara ve Ankaralıların bellekleri ile özdeşleşen mekânlardan birisidir (Şekil 8).

Şekil 7. Hayvanat Bahçesi, 1984.

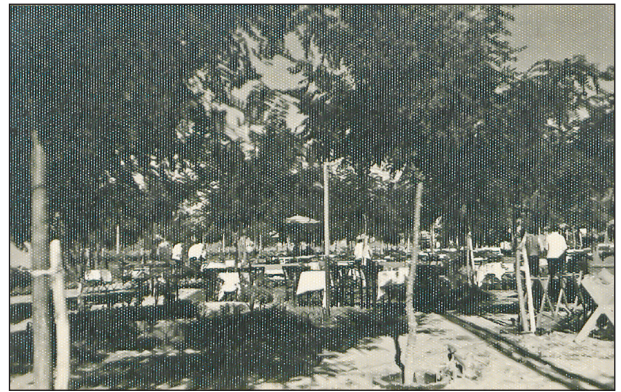
Kaynak: Nehir Durna Kişisel Arşivi.

“O dönemin Atatürk Orman Çiftliği çok güzel bir yerdi, temiz, bakımlı... Cebeci istasyonundan bindiğimiz trenle giderdik. Orada bir filin üzerine yerleştirilen sepetle gezdirildiğimizi anımsıyorum... Çubuk barajı, Kayaş ve Atatürk Orman Çiftliği severek gittiğimiz piknik alanlarıydı. Şimdilerde külliye'nin kondukluğu Atatürk Orman Çiftliği arazisi içinde Marmara havuzu vardı (Şekil 9). O zamanın Ankara'sında ilklerdendi sanırım ve Marmara denizi şeklinde inşa edilmişti. Şimdi Külliye'ye giderken sağda, o havuzu ayarlamıştı babam bir yaz. Bir de taksici ayarlamıştı. Ailece doluşup gitmiştik, çok mutluydum” (9. görüşmeci).

AOÇ, sadece doğal güzelliklere sahip bir mekân değildir; aynı zamanda “cumhuriyet rejiminin kamusal fikrinin atıldığı; insanı toplumsallaştıran, sosyalleştiren, toprakla ve bilimle buluşturan, insan ve üretim ilişkisini bütünsellik içerisinde ele alan bir özgürleşme projesidir. Taşıdığı tarihsel değerlerle birlikte, Cumhuriyet'in özgürlükçü değerlerinin ulusal bellek ve kurucu mekânıdır” (Candan, 2015, s. 10-11). Görüşmecilerin hatırladıklarını bu bağlamda değerlendirdiğimizde sadece bu doğal mekânlara değil, cumhuriyet rejiminin kurucu mekânlarına duyulan bir özlem söz konusudur. Yukarıdaki görüşmecinin “külliye'nin kondukluğu” ifadesini kullanması bile bu özlemin dile getiriliş biçimi olarak okunabilir.

“Hafta sonları komşularla piknik yapardık. Araba yoktu tabii. Atatürk Orman Çiftliği, Gençlik Parkı, çok severdik, çok güzeldi” (4. görüşmeci).

Ankara'da Jansen tarafından yürütülen planlama çalışmaları ile cumhuriyet rejiminin başkenti Ankara modern bir kent yaratma çabasının bir ürünüdür. Atatürk Orman

Şekil 8. AOÇ çay bahçesi.

Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: 2122.

Şekil 9. Marmara Köşkü ve Havuzu, 1933.
Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: 1648.

Çiftliği de yine bu ideoloji çerçevesinde kurgulanmış bir mekândır (Kimyon ve Serter, 2015, s. 46).

Görüşmecilerin özellikle vurguladığı şey, günümüzden farklı olarak özel araç kullanımının bu derece yaygın olmadığıdır. Geçmişini yine bir yokluk duygusunun eşlik ettiği nostaljik özlemle hatırlamaktadırlar. Bir tarafta bozulmamışlık, doğallık ve güzellik diğer tarafta bunlara eşlik eden yokluk yer almaktadır:

“Atatürk Orman Çiftliği’ne piknik yapmaya giderdik. Ancak oraya da arabası olanlar gidebilirdi. Şimdiki gibi herkeste araba yok o zamanlar. Zengin işiydi aslında pikniğe gitmek. Hayvanat Bahçesi, Gençlik Parkı çok güzeldi. Hep giderdik oralara. Oralarda da yemek yemek, yemek ısmarlamak çok zordu” (3. görüşmeci).

AOÇ, ürettiği varlıklar, değerler, kültür ve üretim kapasitesi ile koruma altında olması gereken önemli bir kamusal mekândır. Ancak 1937’den bu yana farklı müdahalelerle bu mekân parça parça yok edilmiştir. Özellikle AKP iktidarı döneminde bu müdahaleler, biçim ve ölçek değiştirmiştir. Yeni siyasal rejimin simgesel nedenler ve “yeni Türkiye” söylemiyle yürüttüğü politikalar ve pratikler sonucunda çiftlik tahribata maruz kalmıştır. “Yeni Cumhurbaşkanlığı Külliyesi ya da Ankapark Projesi, yeni

açılan bulvarlar, yollar ve kavşaklar ile çiftliğin kamusal kullanım ve üretimi yok edilmiş, bir distopya hayata geçmeye başlamıştır” (Kimyon ve Serter, 2015, s.49). Kentin ortak belleği olan mekânların işgal edilmesi, dönüştürülmesi ya da yok edilmesi kolektif hafızayı tehdit etmektedir. Kolektif hafızanın tehdidi ise kolaylıkla yönlendirilebilen, manipüle edilebilen belleksiz toplumları doğurmaktadır.

Toplumsal belleğin aktarıldığı pratikler de mekâna içkindir, mekândan ayrı düşünülemez. Bunun en önemli nedeni insan eylemlerinin mekândan bağımsız olmasıdır. Tekeli’nin (2010, s.32) de belirttiği gibi beden, coğrafik mekânda yer kaplayandır ve biz yaşamımızı bedenlerimiz vasıtasıyla coğrafik mekânlarda devam ettiririz. Fakat insan diğer canlılardan farklı olarak yaşadığı yere uyum sağlayamadığında yer değiştirmek yerine onu yaşayabileceği biçimde dönüştürür. Dolayısıyla beden ve çevre devamlı suretle birbirini dönüştürür. Beden, çevreyi sadece hayatını sürdürmek için değil, onu anlamlı hâle getirmek için de dönüştürür. Dolayısıyla beden ve yer arasındaki bu etkileşimi toplumsal bellek ve mekân için de düşünebilir; toplumsal belleğin sürdürülüp aktarılmasında mekânın ne denli önemli olduğunu buradan yola çıkarak kavrayabiliriz.

Ankara'nın Alışveriş Mekânları

Görüşmeciler çocukluk ve ilk gençlik yıllarında alışveriş için ağırlıklı olarak Ulus'u, sonraki yıllarda ise Kızılay'ı kullandıklarından söz etmişlerdir. Alışveriş pratikleri incelendiğinde günümüzden oldukça farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Kıyafet alışverişi, bayramlar ve özel günler dışında yok denecek kadar azdır. İlerleyen yıllarda hazır konfeksiyon yaygınlaşana kadar kumaşçılar en çok ziyaret edilen alışveriş mekânlarıdır. Görüşmeciler satın aldıkları kumaşları terzilerde diktirerek birkaç kıyafeti farklı farklı kullandıklarından söz etmişlerdir. Gıda alışverişi de oturlan semte yakın bölgelerden, semt pazarlarından ve Ulus bölgesinden yapılmaktadır.

Ulus, 1930-1950 yılları arasında bürokratik ve politik merkez özelliklerini korumaktadır; açılan sinemalar ve Şehir Bahçesi ile kültürel bir merkeze dönüşmüştür.

Devletçilik politikalarının bir sonucu olarak kurulan bankaların, genel müdürlüklerini inşa etmek için, Bulvar'ın Ulus Meydanı ile ilişkilenen kısmının seçilmesiyle Ulus, aynı zamanda bir finans merkezi olmuştur. Öte yandan daha çok üst gelir grubunun alışveriş yaptığı Balıkpazarı ve Belediye Dükkanlar Sitesi gibi yapılar Ulus'un ticari merkez olarak önem kazanmasını sağlamıştır (Şenyapılı, 1985, Bayraktar, 2013, s.25'te aktarıldığı gibi).

Ulus Meydanı, farklılaşan bu merkez özellikleri ile yeni ve eski Ankaralılar için kutlamaların yapıldığı ve törenlerin kutlandığı resmî kullanımdan ziyade sivil kullanımlar için önemli bir mekân hâline gelmeye başlamıştır. Ulus'un resmî kullanımının zayıflamasında Stadyum ve Hipodrom'un açılmasının da etkisi vardır. Meydanla ilişkili yeşil alanlar da Gençlik Parkı'nın varlığıyla birlikte giderek önemini kaybetmiştir (Yalım, 2002).

1950'li yılların başlarına tekabül eden 6. görüşmecinin hatırladıkları Ulus'un merkez olarak önemini korumaya devam ettiği yıllardır: "Alışveriş için Kızılay'da bir şey olmadığı için Ulus'a giderdik. Giderken Şekerbank'ın yerinde pastanenin yanında Ulus Sineması vardı. Sonra Kızılay'a Gima yapıldı. Gökdelenin yapılışını hatırlıyorum. Gazetelerde bu kadar yüksek bina yapıldığı için kıyametin yaklaştığı haberini görmüştüm" (6. görüşmeci).

Görüşmecilerin yaş ortalaması dikkate alındığında, hatırlayabildikleri en eski anılar 1950'li yılların başlarına tekabül etmektedir. Görüşmecilerin tümü Ulus'u sıklıkla özellikle de alışveriş amacıyla kullandıklarından söz et-

miştir. Görüşmeciler anılarını mekân dolayımıyla belleğe geri çağırılmaktadırlar:

"Ulus'ta çalıştığım için Ulus Meydanı'ndan alışveriş yapardık. Miş Miş Kuruyemiş, Hacı Bekir, Akman Pastanesi, 19 Mayıs Mağazaları, Kale'ye doğru Anafartalar Çarşısı... Öğle tatilinde giderdik. Sonra bizim İnşaat Müdürlüğü Necatibey'e taşındı. Evden yürüyerek gidip gelirdim. Kızılay'da Penguen Pastanesi'ne giderdik. Kafeler yoktu o zaman. Kıyafet alışverişini Kızılay'dan da yapardık. Ulus'ta memurlara hitap eden yerler vardı. Taksitli satış, İş Bankası, Ziraat Bankası, Merkez Bankası. O meydan öğle tatilinde memurlarla dolardı. Ulus'tan alırdık ama Kızılay'a gitmek de hoşumuza giderdi. Park Bravo, Bakanlıkların karşısında Titiz, Ulus'a giderken Kızılay binasına dönüşte ABC Mağazası vardı. Cebeciden Kızılay'a giderken Kumaşçı Ayhan mağazası vardı. Adalet Ağaoğlu'nun kardeşi. Oradan kumaş alıp diktirirdik. Terzim Amerikan Pasajı karşısında Onur İş Hanı'ndaydı. Hemen ölçü alırdı. Etek, pantolon diktirirdik" (8. görüşmeci).

Görüşmeciler gıda alışverişini de oturdukları semtten yapmaktadırlar:

"Gıda alışverişini mahalleye gelen sebzediden yapardık. Cebeci'de manav, bakkal, kasap vardı oralardan alırdık. Cebeci merkezde pastane vardı. Bildiğimiz ilk büyük market Gima. At arabasıyla Ayrancı'ya sebze geldiğini hatırlıyorum. Sakarya Caddesi'nden genel şarküteri ürünleri, kahvaltılıkları alırdık... 1955-1964 arası yaşadığımız Cebeci'de manav vardı ama Yukarı Ayrancı'da o dönem sadece bakkal ve kasap anımsıyorum" (9. görüşmeci).

"1935 yılı itibarıyla bütün bakanlık binalarının tamamlanıp Yenışehir'e taşınmasıyla Kızılay bürokratik olarak merkezi bir role bürünecektir" (Batuman 2002, s. 49). Atatürk Bulvarı kentin ana aksı olarak öne çıkacaktır (Şekil 10).

Görüşmecilerin belleğinde 1950'li yılların sonu 1960'lı yılların başında Kızılay, merkez olarak önem kazanmaya başlayan bir mekân olarak yer almaktadır:

"Temiz, kendine bakan, özenli insanlar gelirdi Kızılay'a. Pejmurde gidilmezdi. İnsanlar birbiriyle selamlaşırdı. Çok kuş vardı, seslerini hatırlıyorum. Zarif bir yerdi Kızılay" (10. görüşmeci).

"Bulvar Palas çocukluk dönemimin bir başka hoş anımsanan mekânıdır. Bakanlıklarda şık bir oteldi, henüz Büyük Ankara Oteli yapılmamıştı ki yanlış anımsamıyorsam Ankara'nın ikinci yüksek binasıdır. Sheraton, Hilton epey

sonraları yapıldı. Sheraton'un olduğu arazinin üzüm bağı olduğu zamanları anımsıyorum. Masal gibi değil mi?...” (9. görüşmeci).

“Kızılay deyince aklıma Güvenpark geliyor. Annemin giydiği güzel giysilerle giderken Kızılay'dan Sıhhiye'ye doğru koca koca ağaçlar, cıvılcıvılcı kuşlar, dört beş katlı apartmanlar. En üst katı teras olan bir apartmandan fener alayı izlemiştim. Meşrutiyet Caddesi'ne kadar çok hoş kafeler hatırlıyorum Kızılay binasının yerinde bir park vardı. Kumbara şeklinde bir saat hatırlıyorum. Yüksel Caddesi'nde Körfez Lokantası vardı. Bizimkiler Tavukçu'nun müdavimiydi. Soysal Pasajı'nın olduğu yerde sinema vardı. Irkçılık karşıtı bir film izlediğimizi hatırlıyorum orada” (9. görüşmeci).

1950-1980 arası döneme baktığımızda ise Ankara, özellikle yakın çevreden göç almış, bu göç dalgasının Ulus

bölgesinde yoğunlaşmasıyla Kale civarı gecekondu mahalleleriyle dolmaya başlamıştır (Şekil 11). Nüfus artışının da etkisiyle giderek modern görünümünden uzaklaşmaya başlayan kentte yaşanan bu değişim, meydanların mekânsal tanımını ve kullanıcılarını da değiştirmiş, önceki yıllardaki “yeni Ankaralı” “eski Ankaralı” ikilemi, yerini sınıfsal bir ikileme bırakmıştır. Diğer taraftan özel sektörün önem kazanmasıyla işhanlarının ve küçük ölçekli alışveriş merkezlerinin Ulus ve Kızılay meydanlarını şekillendirdikleri yeni bir süreç başlamıştır. 1950-1980 arası dönemde Ulus Meydanı'nda da ilk değişimin Erkek Öğretmen Okulu binasının 1947 yılında yanması ve yerine 1954 yılında Ulus İşhanı binasının inşa edilmesiyle yaşandığı söylenebilir. Ulus İşhanı, daha sonra kentte birbiri ardınca inşa edilecek işhanlarının ilk örneğidir. Bu İşhanı ile birlikte Ulus Meydanı da tasarlanarak yeni bir tanım kazanmış, bu tasarımın bir parçası olarak yer

Şekil 10. Atatürk Bulvarı, 1940'lar.

Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter No: 0655.

Şekil 11. Ulus, Kale'ye genel bakış.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter no: 2302.

değiştirilen Zafer Anıtı, meydanın en önemli ögesi hâline gelmiştir (Bayraktar, 2013, s. 27-28).

Ulus bu yıllarda ticaret merkezi olma özelliğini korumaktadır. Birbiri ardına inşa edilen işhanlarıyla Ulus görüşmeciler için önemli bir alışveriş mekânıdır:

“Kızılay ve Ulus’a, bayram alışverişi için bayram öncesi giderdik. Kızılay’a orta 2’den sonra kıyafet alışverişi için gitmeye başladık. O zaman kardeşler giyerdi büyüğün kıyafetlerini, öyle hemen atılmazdı alınan bir kıyafet” (5. görüşmeci).

“Anafartalar Çarşısı’nda döner merdivenler vardı. Çocukken çok hoşuma giderdi. Babamın orada terzi vardı. Beni de götürürdü giderken. Hatemoğlu’ndan kumaş alır diktirirdi. Çok severdim oraya gitmeyi babamla” (12. görüşmeci).

Pasajlar, görüşmecilerin tüketim alışkanlıklarını belirleyen önemli alışveriş mekânları arasında yer almaktadır. Özellikle Soysal, Kocabeyoğlu, Ülkealan ve Zafer Pasajları Kızılay’daki alışveriş alışkanlıklarının merkezi olarak tanımlanabilir: *“Hatırladığım pasajlar Kocabeyoğlu Pasajı, Zafer Çarşısı, Gökdelen Set. Çok giderdik buralara. Alışverişimiz buralardandı hep”* (4. görüşmeci).

“Onur Çarşısı’nın olduğu yerde bir pasaj, üstünde sinema, ortasında havuz vardı. Eski Ankara’yı yazan bir kadın romancı o pasajı yazmış hatta. O pasaj çok kalmış aklımda, çok severdim, sık sık giderdik” (7. görüşmeci).

Görüşmecilerin belleğinde Kızılay o yıllarda, yukarıda bahsedildiği gibi üst gelir grubuna hitap eden bir alışveriş mekânı olarak yer etmiştir:

“Kızılay’da Ankara Pasajını hatırlıyorum şimdi Balıkçıoğlu Pasajı oldu. Ankara Sineması vardı. Tiryaki Pasajı vardı. Sonra Tunalı’da Çelikler Pasajı. Kızılay bize lükstü, babam kamuda işçiydi, gelir düzeyi daha yüksek olanlar alışveriş yapardı Kızılay’dan” (14. görüşmeci).

Görüşmecilerin 1950’li yılların ortalarından itibaren alışveriş için Kızılay’ı kullanmaya başlamalarından söz etmesi, Kızılay’ın bu tarihten itibaren finans ve kültür merkezi hâline gelmeye başladığını da göstermektedir.

“Alışverişi Hamamönü, Samanpazarı oralardan yapardık. Ulus’a çok giderdik. Halden alırdık. Güneş mağazasından ayakkabı, kemer alırdık. İlkokula kadar hep Ulus’tan alırdık. Orta 2, 3’den sonra Kızılay’a gittik. Taşındıktan sonra bile eski mahallemize gittik, alışveriş için. Hamamönü’nde Tuna ayakkabıcısını hatırlıyorum. Sonra Kızılay’da da

açıldı. Kıyafetlerimizi Sümerbank’tan alırdık, Ulus’tan. Çok güzeldi ayakkabıları oradan alırdık. Çok ağlamıştım çok sağlam bu ayakkabılar eskimiyor diye” (5. görüşmeci).

1950-1980 arası dönemde hem çeşitli devlet kurumlarının binalarının inşa edilmesi hem de Meclis binasının hizmete açılması Kızılay’ı bürokratik ve politik bir merkez hâline getirmiştir. Aynı yıllarda açılan sinemalar ve kitabevleri ile kültürel bir merkez hâline de gelen Kızılay, banka şubelerinin açılmasıyla birlikte finansal merkez nitelikleri de taşımaya başlamıştır (Batuman, 2002, s. 51-55). Çok partili dönemle birlikte hem Ankara ve Kızılay’ın sembolik anlamları, hem de Cumhuriyet kamusallığının içeriği ciddi bir dönüşüm geçirir. 1952 yılında alınan bir kararla kentin iş merkezi olarak kabul edilen Kızılay’da zemin ve bodrum katların pasaj olarak düzenlenecek ve bitişik nizam apartmanların inşasına izin verilecektir. Bulvar üzerinde yoğunlaşan ticari faaliyet ciddi bir istihdam olanağı yaratacaktır (Batuman, 2002, s.55-56).

“O zamanın Kızılay’ı bulvar boyunca sık ağaçların ve üzerinde cıvıldaşan kuşların olduğu; meydana yukarı yönelince, kaldırımlarda bulvar kafelerinin şemsiye ve masalarının olduğu bir alandı. Eskiden Gökdelen diye bildiğimiz, o zamanların Ankara’sının en yüksek binasının tam karşı köşesinde ise minik yemyeşil bir park vardı. Sanırım 10 yıl kadar önce oraya da bir alışveriş merkezi diktiler. Hachette ve Bilgi kitabevleri önemli diğer noktalar. Hachette’te yabancı yayınlar ve şık çocuk kitapları olurdu. Hani şu sayfaları açıldıkça; içinde şato, orman, vb. masala uygun maketimsi şeylerin de sayfayla birlikte açıldığı. Meydandan aşağı doğru yöneldiğimizde yolun sağ tarafında; ahşap merdivenlerden girişi olan çok güzel bir kitapçı anımsıyorum. Sanırım Remzi Kitapevi idi, merdivenlerden başlayarak, içeride de dekorasyona hâkim olan ahşap dokusunu çok severdim” (9. görüşmeci).

Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra, modernleşmenin yeni mekânı Ankara, modern kent kültürünü yaratan kent olmuştur. 1960 sonrası ulusal politikalarla sermaye ve iktidarlar tarafından desteklenen modernleşme süreci, yapısal alanda mimari kültürün çeşitliliğini yansıtarak sürekliliğini devam ettirmiştir (Cantek, 2012, s. 166). Görüşmecilerin belleklerinde Kızılay ve Ulus çocukluk ve ilk gençlik yıllarında önemli bir alışveriş mekânıdır. Görüşmecilerin çocukluk anılarında Kızılay’da izledikleri konserler ve Güvenpark da önemli yer etmiştir.

1980 yılı ve sonrasına baktığımızda ise Ulus, bürokratik ve politik olarak sembolik düzeyde bir işleve sahip

olmuştur. Özel bankaların güçlenerek merkez dışına kaymasıyla birlikte Ulus, finansal merkez özelliğini de kaybetmiştir. Ulus Meydanı da gündün güne köhneleşen bu merkezde önemini yitirmiş, bir dönemin simgesi olan Sümerbank'ın kurum olarak satılması ve özgün kullanımının değişmesiyle; İş Bankası'nın önce Kavaklıdere'ye ardından Ankara dışına taşınmasıyla meydan, adıyla özdeşleşen kamusal anlamını da tümüyle kaybetmiştir (Bayraktar, 2013, s. 29).

Görüşmecilerin neredeyse tamamı günümüzde alışveriş pratikleri içerisinde Ulus'u mekân olarak kullanmaktadırlar. Çoğunlukla alışveriş merkezlerinden ya da oturdukları semtin çeperinden alışveriş yapmaktadırlar. Görüşmeciler Ulus'un hâlâ tekinsiz olduğunu düşünmektedirler:

"Kızılay'a Ulus'a sürekli giderdik. Öğrenciliğimde Kurtuluş Parkı çok güzeldi. Bizim yolumuzun üstünde duraklarımızdan biriydi, sürekli giderdik o yüzden. Yürüyerek giderdik. Ulus'a Kızılay'a hep yürüyerek giderdik. Daha sonraları, yani çok sonra, evimiz Keçiören'de olduğu için eve giderken veya dönerken Ulus'a giderdik. Ulus çok iyi değildi, öyle çok oyalanılacak bir yer değildi" (7. görüşmeci).

1950'li yıllar Ankara'sında Jansen planından giderek uzaklaşıldığı, Yenişehir olarak kurgulanan Kızılay semtinin, modern yaşam tarzı sunan ulus devlet ideallerini temsil eden mekân olma niteliğini gittikçe yitirdiği görülmektedir. Yenişehir, gerek Ankara-İstanbul çelişkinin gerekse Ankara'nın bir başkent olarak yeterliliği ve modern yaşamın yeni merkezi olma anlamında sembolik mücadelenin konusu olarak, Lörcher'in planında (1924-25) üretilmiş; sonra Jansen'in planıyla (1927-28) geliştirilmiştir (Cengizkan, 2004, s. 44).

Mekânsal formunun zaman içerisinde değişmesine rağmen Kızılay, hem şehir hem de ülke gündeminde politik ve semgesel anlamını korumuştur. Bu anlamda Kızılay'ın iki ana aksın odağında bulunuyor olması, zaman içerisinde kazandığı merkezi konumu; "Jansen Planı'ndan gelen açık alan örüntüsünün ve Cumhuriyetin erken dönemlerinden gelen semgesel odakların etkisi ile semtin siyasi odaklarla ilişki içinde siyasi anlamının derinleşmesi; "Kızılay'da görülmek" şeklinde gelişen ve katmanlarla üst üste binen erk mücadeleleridir." Semtte son zamanlarda yapılan mekânsal değişiklikler ile toplumsal hafızanın silinmeye, Kızılay'ın siyasi ve sosyal anlamının unutturulmaya çalışıldığı görülmektedir (İlkay, 2014, s.131).

Görüşmeciler alışveriş ve buluşma mekânı olarak Kızılay'ı kullanmaya devam etseler de geçmiş ile kıyasladıklarında, buranın merkezi kullanım özelliğini yitirdiği görülmektedir. Görüşmeciler, oturdukları semtlerin çeperinden alışveriş yapmaya devam ettiklerini, zorunlu hâller ve buluşmalar dışında Kızılay'a gitmediklerini belirtmişlerdir:

"Şimdi Çankaya'da oturuyorum. Yaşlı nüfus kaldı burada. Yürüyüş mesafesindeki yerler benim yaşam alanım, ev etrafında. Televizyon en iyi arkadaşım. Kitap okuyorum" (8. görüşmeci).

Sonuç olarak, görüşmecilerin alışveriş mekânı olarak kullandığı Kızılay ve Ulus bölgesinde günümüze değin köklü değişiklikler olmuştur. Zaman içerisinde bürokratik, politik, kültürel ve finansal özelliklere kavuşan ve farklı nedenlerle bu özelliklerini yitiren Kızılay ve Ulus bölgesi günümüzde Cumhuriyetin ilk yıllarındaki semgesel anlamından çok uzaklaşmış, merkezi özelliğini büyük oranda yitirmiş durumdadır. Bunda zaman içerisinde kentin farklı bölgelerinde küçük merkezlerin oluşmasının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Görüşmeciler yaşadıkları semtin çeperinde tüm ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini, sosyalleştiklerini ifade etmiş Ulus'u neredeyse hiç, Kızılay'ı ise ihtiyaçlarını karşılamak veya sosyalleşmek amacıyla arada sırada kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Ankara'da Gündelik Hayatın Dönüşümü

Gündelik hayat çalışmalarında iki farklı ontolojik kabul bulunmaktadır. Bunlardan biri bireyin faaliyetleri, diğeri ise ilişkileridir. Gündelik hayat kavramının sınırlarına bağlı olarak iş yaşamı ve eğlence faaliyetlerinin kapsam dâhiline alınıp alınmaması söz konusudur. Farklı farklı tanımlanıyor olmasına rağmen gündelik hayat ile ilgili en önemli husus, toplumsal sistemin işlerliğinin gündelik hayatın sürekli tekrarına bağlı olmasıdır (Tekeli, 2010, s.18).

Bu çalışma kapsamında da gündelik hayat, yukarıda sözü edilen çalışma yaşamı ve eğlence alışkanlıkları ve tüketim etkinliklerinin de dâhil edildiği, çalışma dışı yaşam olarak ele alınmaktadır.

Lefebvre (2007, s. 23-30), gündelik hayatın felsefi bir nesne olduğunu ileri sürer. "Gündeliklik" (everydayness) kavramının felsefeden geldiğini, felsefe olmadan anlaşılamayacağını ve aslında felsefi olmayı belirttiğini vurgular. Gündelik hayatın tekrarlardan oluştuğunu vurgula-

yan Lefebvre, iş ve iş çizgisel ve döngüsel tekrarların bizi, nesnelere üreten etkinliklerin kendilerini tekrar tekrar yeniden ürettiği koşulların çözümlenmesine götürdüğünü belirtir. Lefebvre, gündelik hayatın tekrarların bir araya geldiği mekân olup olmadığı sorusunu sorar, gündelikliği tanımlayıp tanımlayamayacağımızı tartışır. Dolayısıyla çalışmada Ankara'da gündelik hayatın dönüşümü tartışılırken görüşmecilerin belleklerinde kalan gündelik rutinler, tekrarlar, alışveriş ve eğlence pratikleri değerlendirilmektedir. Görüşmecilerin vurguladığı en önemli husus, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında yaşam alanı sınırlarının yaşadıkları bölge ile belirleniyor oluşudur. Alışveriş ve eğlence rutinlerini büyük oranda belirleyen şey oturdukları semtin çeperidir. Yukarıda detaylı biçimde tartışılan alışveriş ve eğlence mekânı olarak kullandıkları merkezi mekânlar dışında en önemli biraraya gelme etkinlikleri, neredeyse tüm görüşmecilerin oturdukları farklı semtlerde her hafta katıldıkları açık hava sineması etkinlikleridir.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında görüşmecilerin gündelik yaşamında ailece ve komşularıyla katıldıkları açık hava film gösterimleri önemli bir yer edinmiştir.

“Ankara’da açık hava sinemaları vardı o zaman. Yenimahalle ve Hacettepe’de, yürüyerek giderdik. Çekirdek, gazoz... Annem, biz komşularla gider, gece rahat dönerdik, yürüyerek. Tiyatroya, Devlet Tiyatrolarının oyunlarına giderdik. Deniz Gökçer’i komşumun kızıyla gidip izlemiştim. İlkokulda Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konserlerini dinledim, hatırlıyorum, Beethoven dinlemiştim, çok etkilenmişim” (5. görüşmeci).

Görüşmeciler kenti günümüzle kıyasla daha çok yürüyerek deneyimlemektedir. Otobüs güzergâhlarının ve seferlerinin sınırlı olması nedeniyle yürümeyi tercih eden görüşmeciler yine oturdukları semtin çeperindeki kapalı sinemaları da sıklıkla kullanmaktadırlar:

“Ortaokuldayken yazın okula kitap listesi asılırdı. Ulus’ta kitapçı vardı. Gençlik Parkı’nın ilerisinde, Radyo Evi’nin orada. Milli Eğitim Bakanlığı kitapçısıydı. Ulus’taki kitapçıya giderdim, bulamadığım kitapları Gençlik Parkı’nın oradaki kitapçıdan alırdım, oradan da Kurtuluş’a yürüyerek dönerdim. Otobüs Kurtuluş Lisesi’nin oradan geçiyordu. O yüzden yürüyerek giderdim. Kızılay ben orta sondayken kurulmaya başladı. Bir Ankara, Bir Büyük Sinema bir de Dikimevi’nde sinema vardı diye hatırlıyorum. Hafta sonları halk matinesi olurdu, 10-12. Akşam 9’da tek matine olurdu. Gündüz matinesi olurdu, ucuzdu tabi. Bir film bir hafta oynardı. Her hafta yeni film gelirdi. Bir de

güzelse film kuyruk olurdu. Akşam 8’de gider bilet kuyruğuna girerdik” (6. görüşmeci).

Görüşmeciler için çocukluk belleğini oluşturan bir diğer önemli olay ise resmî bayram kutlamalarıdır. Görüşmecilere bayramları nasıl hatırladıkları sorulduğunda ilk olarak resmî bayramları nasıl kutladıklarını anlatmışlardır. Resmî bayramlarda fener alaylarını izlemeye gidişlerini, öğrencilik yıllarında resmî bayramlara katılımlarını özlemle hatırlamaktadırlar. Ulusal kimlik inşasının en önemli pratiği olan resmî bayramların o yıllarda önemli olması cumhuriyet kazanımlarının etkili olduğu biçiminde yorumlanabilir:

“Tüm resmî bayramlar çok güzel geçirdi. Hipodroma kesin giderdik. İlkokulda mayo, mini etekle gösteri yaptığımızı hatırlıyorum. Cumhuriyet Bayramı’nda Samsun asfaltına çıkardık. Aydınlıkevler’de fener alayı geçirdi. Koşa koşa giderdik. Ne güzeldi. Dinî bayramlarda aileler birbirini ziyaret ederdi, mendilin içinde para aldığımı hatırlıyorum” (12. görüşmeci).

Özellikle resmî bayramlarla ilgili olarak görüşmecilerin hissettiği nostaljik özlem duygusu dikkat çekicidir. Aslında bu nostaljik özlem duygusunun altında daha önce de bahsedildiği üzere geleceğe dair duyulan kaygı, korku ve güvensizlik duyguları yatmaktadır. Bu gelecek kaygısının da var olan siyasi iktidarın özellikle cumhuriyet değerleriyle girdiği sembolik ve mekânsal mücadeleden kaynaklandığı düşünülmektedir. Görüşmeciler, bayramların geçmişteki gibi kutlanmasını ve benzer coşkuyu ve duyguları yaşamayı istemektedirler. Kenti ve mekânı, çocukluklarının, gençlik yıllarının coşkulu cumhuriyet kutlamalarıyla anımsayan görüşmeciler gündelik yaşam örüntülerinde bu izleri kaybettikçe yaşadıkları boşluk duygusunu memnuniyetsizlik olarak ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerin 1950’li yıllara tekabül eden anılarından tören ve kutlamaların önemli olması cumhuriyetin mekânsal inşa sürecinin devam ettiği yılların belleklere yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Görüşmeciler o yıllarda Ankara’nın sosyal hayatını tanımlarken ev eksenli sosyal ilişkilerden, komşuluk ve akraba ilişkilerinden söz etmişlerdir (Şekil 12). Görüşmecilerin çocukluk yıllarında anne ve babalarının iş ve arkadaş çevresi ev eksenli ziyaretlerin merkezindedir.

“Esat’ta akrabamız vardı, bize gelir, o gece dönmezlerdi. Masa kurulurdu. Bizde yatarlardı. Yatılı gezme olurdu akrabalarla. Babamın okulundan öğretmen arkadaşları gelir, giderdi” (12. görüşmeci).

Görüşmecilerin şimdiki gündelik hayat rutinleri çocukluk ve gençlik yılları ile karşılaştırıldığında oldukça farklıdır. Tümü emekli olan görüşmeciler oturdukları semte yakın bölgelerden alışveriş yapmakta, komşularıyla, arkadaşlarıyla görüşmektedirler. Alışveriş için alışveriş merkezlerini, sinemaya gitmek için yine alışveriş merkezlerindeki sinemaları tercih eden görüşmeciler Kızılay'a çok nadir gittiklerinden, Ulus'a neredeyse hiç gitmediklerinden söz etmişlerdir. Görüşmeciler geçmişte deneyimledikleri belgelerinde kalan Ankara'yı özlemlerle hatırlamaktadırlar:

“Eskiden Ankara’da yaşamak daha kolaydı. Şimdi çok bü-yüdü Ankara. Çok katlı binalar oldu. Pandemi bize yatay binayı öğretti. Bu yaşam beni korkutuyor. Üniversite yıllarında otobüs kullanırdım hep. Ankara memur şehri olduğu için daha düzgündü. Genişledi, nüfus arttı, göç aldı, değişti. Bizim arabamız vardı o zaman. İnsanlar daha medeniydi, şimdi yol bile vermiyorlar” (8. görüşmeci).

Kentsel dönüşüm ile birlikte Ankara'nın çehresinin giderek değişmesi, Cumhuriyet ideolojisinin kurucusu olan kentin bu tarihî özelliklerini günden güne kaybetmesi görüşmecilerin anlatımlarında sıklıkla “eski Ankara” şeklinde ifade bulunmuştur. “Gündelik hayatın yani kentselliğin hafızasını koruması ancak mekânların temsil ettikleri anlamların sürekliliği ile mümkün olur. Aslında kentsel hafıza diye nitelendirdiğimiz ilişkilendirme, kentselliğin nüvesi ve onu çok parçalı algılarla ayakta tutan bir soyut bütünlüktür” (Basa, 2015, s.30).

Bu bütünlük, özellikle son yıllarda hızlanan kentsel dönüşüm projelerinin parçacı çözümleriyle ya

da kentin hafızasında yer etmiş, tarihî değer taşıyan mekânların, siyasi ya da idari otoritenin kast edilen veya kast edilmeyen amaçları doğrultusunda tahrip olmasıyla bozulmaktadır. Bu bozulma süreci çoğunlukla mekânın kentsel dönüşüm, yenilenme, tadilat gibi çeşitli nedenlerle kullanımının durdurulmasıyla başlayan ve zaman içerisinde gündelik yaşam örüntülerinde izlerin yok olmasını sağlayan bir politikayla devam etmektedir (Uludağ ve Aycı 2016, s. 761-762).

“SSK’da işe girdim. 5 buçukta işten çıkınca selam verecek bir sürü insan görürdüm Kızılay’da. İş çıkışı mesire yeri gibi olurdu. Herkes birbirini tanırdı. Şimdi çok sevimsiz. Ankara eski Ankara değil şimdi. Kaldırımlar çok yüksek, yürümek zor hâle geliyor. Düzlük olmuyor. Park çok az. Dikmen Vadisi’ni iyi ki yaptılar. Çöplüktü orası. Aslında eskiden yemyeşildi, sonra çöplük yaptılar, sonra da park. Kuşulupark orman gibiydi, sık ağaçlıktı. Kesip budadılar, ufacık kaldı” (6. görüşmeci) (Şekil 13).

Görüşmecilerden sadece biri geçmişe özlem duymadığını geçmişin “yokluk” demek olduğunu vurgulayarak yaşadığı semtte her türlü imkânın bulunduğunu dile getirmiştir:

“Geçmişe çok özlem duymuyorum. Şu an Batıkent’te bahçeli evimiz var. Ulaşım çok rahat. Arabaya ihtiyaç duymuyorum. Eski, geçmiş yokluktu. Burada yürüyüş yolu, paklar, pazar, kitabevi var. Sadece benim değil, diyalogda olduğum insanların da eksiklerinin giderilmesi çok önemli. Şimdi bir günüm şöyle geçiyor; sabah yürüyüş, yoga, meditasyon. Açık öğretim bitirdim. Matematik öğreniyorum”

Şekil 12. Ev mekânı, 1989.

Kaynak: Nehir Durna Kişisel Arşivi.

Şekil 13. Kuşlupark

Kaynak: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter no: 2551.

rum. 2 yıllık yüksekokul mezunuyum onu 4 yıla tamamlayacağım. Veganım. Yemek yapıyorum” (3. görüşmeci).

Doğal mekânın olmadığını tüm mekânların toplumsal olduğunu vurgulayan Amaros (2014, s. 12) toplumsal ilişkilerin de mekân içinde tasarlandığını ve onu ürettiğini ve mekânın üzerinde iz bıraktığını dile getirir. Toplumsal ilişkiler de kapitalist üretim ilişkileri olduğu için toplumsal mekân da artık sermayenin mekânıdır. Dolayısıyla Ankara’da gündelik hayat pratiklerinin dönüşümünü görüşmecilerin belleklerinde kalanlardan hareketle yorumladığımızda Cumhuriyet ideolojisinin mekâna ve gündelik hayata yansımalarının izlerinin takip edilebileceği bu çok önemli kentte bu izlerin yıllar içerisinde nasıl silinmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir. Tarihi binaları, sokakları, parkları ve yaşam alanlarıyla Atatürk’ün oluşturmak için büyük emek verdiği modern kent imajından gün geçtikçe uzaklaştığı görülmektedir. Kent merkezinin alışveriş ve sosyal etkinlikler için kullanım alanı dışına itilmesiyle birlikte yaşanan semtin çeperi, görüşmecilerin tıpkı çocukluklarında olduğu gibi, gündelik rutinlerin belirleyicisi konumundadır.

Sonuç

Ankara’da mekânın dönüşümünün izlerini belleklerden takip ederek bu dönüşümün gündelik hayata nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada Cumhuriyet

ile birlikte meydanları, parkları ve mimarisiyle oluşturulmaya çalışılan kent tasarımı yıllar içinde uzaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle 1970’lerden itibaren modernleşme ve kapitalist üretim ilişkilerinin de güçlenmesiyle birlikte ciddi bir kentsel ve toplumsal dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm de ilk olarak mekân kurgusunda kendini göstermiştir. Bu dönüşümün arka planında yer alan ekonomik ve siyasi unsurlar mekânı, toplumsal ve kültürel yapıları büyük ölçüde biçimlendirmiş, bu değişim süreci de gündelik hayata yansımıştır. Ankara’nın bellek mekânı olarak tanımlayabileceğimiz en önemli çocukluk, bir araya gelme, alışveriş ve eğlence mekânları tarihsel süreçte dönüşerek yok olma ile karşı karşıya kalmıştır. Kentin merkezi olarak tanımlayabileceğimiz Kızılay ve Ulus bölgesi giderek bu özelliklerini yitirmeye başlamıştır.

Ankara’nın mekânsal dönüşümünü analiz ederken oluşturulan çocukluk mekânı, bir araya gelme, buluşma, eğlence ve alışveriş mekânı kategorileri birbirinden keskin hatlarla ayrılabilen sınırlara sahip değildir. Bir mekân hem çocukluk anılarında önemli yer etmiş hem alışveriş hem de bir araya gelme mekânı olarak kullanılabilir. Belleklerine başvuru görüşmecilerin çocukluk anılarını hem ev mekânı dolayısıyla hem evin etrafındaki doğal mekânlar dolayısıyla hatırlaması dikkat çekicidir. Dolayısıyla sadece taş ve kum yığından ibaret

olmayan çocukluk mekânlarının dönüşmesi ve yok olması belleğin de yok olması anlamına gelmektedir. Bu bellek yitimi Ankaralılar için önemli buluşma ve eğlence mekânları için de söz konusudur. Ankara'da 1950'li yıllarda en önemli buluşma mekânı ise pastanelerdir. Kafelerin henüz yaygınlaşmadığı o yıllarda parklar da bir araya gelme mekânıdır. Kızılay'dan ziyade o yıllarda alışveriş için Ulus tercih edildiğinden bölge bir buluşma mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin alışveriş mekânı olarak kullandıkları ve gündelik hayatlarında önemli yeri olan Ulus ve Kızılay bölgesi bu merkezî niteliğini yıllar içinde kaybetmiştir. Kızılay, Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana, mekânsal formu değişse de kent ve ülke gündeminde politik ve simgesel anlamını ve önemini korumaktadır. Kızılay'a yapılan mekânsal müdahaleler toplumsal hafızayı yok etmeye dönük sistematiik çabalar. Görüşmeciler, gençlik yıllarındaki kadar olmasa da Kızılay'a zaman zaman gittiklerinden söz etmişlerdir. Alışveriş ve diğer ihtiyaçlarını yaşadıkları semtin çeperinden ve alışveriş merkezlerinden karşıladıklarını ifade eden görüşmeciler, bu nedenle aylarca Kızılay'a hiç gitmediklerini de ifade etmişlerdir. Giderek köhneleşen Ulus bölgesi de görüşmeciler için alışveriş ve gündelik hayat mekânı olmaktan uzaklaşmıştır.

Açık hava sinemaları da görüşmecilerin tümü tarafından özlemle hatırlanan en önemli bir araya gelme ve eğlence mekânlarıdır. Tüm görüşmeciler oturdukları farklı semtlerdeki açık hava sinemalarından hasretle bahsetmişlerdir. Alt sınıflara film izleme imkânı sunan yazlık sinemaların izleyici kitlesinin düşük gelirli insanlardan oluşması ve gösterilen filmlerin kalitesinin de daha düşük olması, sınıfsal ayrışmanın başka bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Gökatalay 2019, s. 157-163).

Günümüzde sinema etkinliği, alışveriş merkezlerindeki sinema salonları ile sınırlı hâle gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Kızılay bölgesinin zaman içerisinde önemli bir kültürel merkez olmasını sağlayan yegâne unsur, birbiri ardına açılan sinema salonlarıdır. Başkentlilerin ve ülkenin kültürel gelişimini hızlandırmak amacıyla, Ankara'nın farklı semtlerinde çoğunlukla Kızılay bölgesinde açılan bu salonlar zaman içerisinde yavaş yavaş kapanmıştır. Günümüzde Kızılay'da sadece Büyüdü Fener sineması faaliyetlerine devam etmektedir.

Dönemin en popüler bir araya gelme, eğlence mekânı ise Gençlik Parkı'dır. Ankara'nın diğer önemli bir araya gelme mekânları Atatürk Orman Çiftliği ve Hayvanat

Bahçesi'dir. Bizzat Atatürk tarafından kurulan, birinci derece doğal sit alanı, cumhuriyet ideolojisinin en önemli simge mekânı olan Atatürk Orman Çiftliği arazisi yıllar içinde çeşitli kuruluşlara devredilmiş, satılmış ve bu nedenle giderek küçülmüştür. 2021 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi, arazinin kiralanma ihalesini kazanmış, arazinin park ve rekreasyon alanı olarak değerlendirileceği duyurulmuştur. Hemen akabinde çiftlik arazisinde Gazi Park'ın açılışı yapılmıştır. 62 bin metrekairelik alandan oluşan parkın içerisinde etkinlik çayırı, Nilüfer göleti, spor sahaları, çocuk oyun alanları yer almaktadır. Gazi Park, Mustafa Kemal Atatürk'ün mirasının korunması bağlamında oldukça önemlidir.

Doğal mekân özelliğini yitiren bu önemli bellek mekânları ne yazık ki muhafaza edilememiştir. 1943 yılından 1970'li yılların ortalarına kadar, başlangıçta Ankaralılar için bir araya gelme sonrasında ise en önemli eğlence mekânı olan Gençlik Parkı günümüzde bu özelliklerini tamamen kaybetmiştir. Gençlik Parkı'nın bu değer yitimi 1970'lerin ortalarında başlamış, 1980'lerde hız kazanmış, 1990'lı yıllarda ise tamamlanmıştır. Cumhuriyet kazanımlarının önemli bir simgesi, Ankara'nın en önemli bellek mekânı olan Gençlik Parkı günümüzde görüşmecilerin hiçbiri tarafından kullanılmamaktadır. Gençlik Parkı günümüzde Cumhuriyet Dönemi'nin kurucu özelliklerini bütünüyle yitirmiş, yeşil alanlar giderek azalarak mimari yapılar boy göstermeye başlamıştır. Park, kent parkı niteliğini kaybetmiştir. Gençlik Parkı, 60 yaş üstü bireyler tarafından pek kullanılmamaktadır. Yakın zamanda Ankara'daki parklar üzerine yapılmış bir çalışmanın sonuçlarına göre Gençlik Parkı'nı 25-34 yaş arası bireyler sıklıkla kullanmakta ve kullanıcılar parkın daha temiz ve bakımlı olması gerektiğini, aynı zamanda kültürel etkinliklerin de yeterli olmadığını düşünmektedirler (Önal ve Sağır 2018, s. 80-81). COVID 19 pandemi koşulları, yaşam alanı olan, rahat vakit geçirilebilecek, yeşil alanların çok olduğu parkların kent hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu süreçte parklar ailece vakit geçirilebilecek mekânlar olarak yeniden keşfedilmiştir.

Dönüşen mekânın bellek ile bağı kopmakta, gündelik hayat pratikleri içerisinde o mekânla aidiyet kurulamamaktadır. Dolayısıyla Ankara'da gündelik hayatın dönüşümü tartışılırken görüşmecilerin belleklerinde kalan gündelik rutinler, alışveriş ve eğlence pratikleri değerlendirildiğinde bellek mekânlarının izi sürülememektedir.

Kaynakça

- Amoros, M. (2014). Kent mücadeleleri ve sınıf mücadelesi. S. Torlak ve Ö. Kulak. (Ed.). *Mekân meselesi* içinde (s. 129-137). Ankara: Tekin Yayınevi.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek*. (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Ayhan, D. (2021, 11 Ocak). Atatürk Orman Çiftliği giderek yok oluyor. *Sözcü*. <https://www.sozcü.com.tr/2021/gundem/ataturk-orman-ciftligi-giderek-yok-oluyor-6205995/> adresinden erişildi.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın poetikası*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Basa, İ. (2015). Kentsel hafızanın sürdürülebilirliği: Bir mimarlık stüdyosu deneyimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(15), 27-42.
- Batuman, B. (2002). Mekân, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekânı olarak Kızılay Meydanı. G.A. Sargın (Der.). *Başkent üzerine mekân-politik tezler Ankara'nın kamusal yüzleri* içinde (ss. 40-76). İstanbul: İletişim.
- Bayraktar, N. (2013). Tarihe eş zamanlı tanıklık: Ulus ve Kızılay meydanlarının değişim süreci. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-35.
- Bayraktar, N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet sonrası yaşanan büyük değişim: modern yaşam kurgusu ve modern mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-80.
- Candan, T. K. (2015). Cumhuriyetle hesaplaşmanın zirve mekânı: Atatürk Orman Çiftliği ve kaçak saray. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya* 34, 8-19.
- Cantek, F. Ş. (2003). *Yaban'lar ve yerliler başkent olma sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim.
- Cantek, F. Ş. (2006). *Sanki viran Ankara*, İstanbul: İletişim.
- Cantek, F. Ş. (2012). *Cumhuriyetin ütopyası: Ankara*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Cantek, F. Ş. (2017). *İcat edilmiş şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı: 1924-1925 Lörcher Planı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Certeau, De M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi-I*. (L.A Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar*. (A. Şenel, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Çağlar, N., Uludağ, Z. ve Aksu, A. (2006). Hürriyet Meydanı: bir kentsel mekânın yenilik ve dönüşüm öyküsü. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(1), 177-182.
- Demir, E. (2006). Toplumsal değişim süreci içinde Gençlik Parkı: sosyolojik bir değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 4, 69-78.
- Depeli, G. (2011). Kültürel bellek: hatırlayış ve unutuş. *Nesin Matematik Köyü Hafıza Çalıştayı*, 27-30 Ekim 2011. İzmir. [Yayımlanmamış sunum] <https://hafizacalistayi2011.files.wordpress.com/2011/11/kulturelbellek-gulsumdepeli.pdf> adresinden erişildi.
- Durna, N. (2015). *Avanos'ta bellek ve gündelik hayatın izinde modernleşme ve mekânın dönüşümü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Emre, G. (2008). *Yitik kent Ankara*. İstanbul: Heyamola.
- Gökatalay, S. (2019). Erken Soğuk Savaş Ankara'sında sinema kültürü. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 147-174.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. London: The University of Chicago Press.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis.
- İlkay, Y. (2014) Ankara'da her yolun çıktığı semt: Kızılay. *İdealkent*, 5(11), 118-132.
- Kimyon, D. ve Serter, G. (2015). Atatürk Orman Çiftliği'nin ve Ankara'nın değişimi dönüşümü. *Planlama Dergisi*, 25(1), 44-63.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat*. (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis.
- Önal, S. ve Sağır, M. (2018). Ankara kent parklarının kullanımının belirlenmesi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 77-90.
- Özer, M. N. (2005). Bir kültürel miras olarak Gençlik Parkı. *Planlama Dergisi*, 4, 16-26.
- Sargın, G.A (2002). *Başkent üzerine mekân politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*. İstanbul: İletişim.
- Şahin, G. (2022). *Cumhuriyet kent kimliğine Ankara'dan bakmak: Erken Cumhuriyet dönemi mekânlarının değişim algısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Şenyapılı, T. (1985). *Ankara kentinde gecekondu gelişimi (1923-1960)*. Ankara: Kent-Koop.
- Şumnu, U. ve Uluyurt, B. (2019). Ankara'nın kentsel yaşamına iz bırakmış bir mekân: Vakko Kızılay Mağazası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 175-195.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2014). *Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü (AOÇ) 2014 yılı Denetim Raporu*. http://aoacmuca-delesi.org/_media/3/2587.pdf adresinden erişildi.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (t.y.). *AOÇ Dosyası: Atatürk Orman Çiftliği Süreci*. <http://www.mimarlarodasi-ankara.org/index.php?Did=4973> adresinden erişildi.
- Traverso, E. (2009). *Geçmiş kullanma kılavuzu: tarih, bellek, politika*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.

- Tuncer, S. (2014). Küçükcesat: bağevlerinden mahalleye. *İdealkent*, 5(11), 202-225.
- Uludağ, Z. (1998). Cumhuriyet Döneminde rekreasyon ve Gençlik Parkı örneği. Y. Sey (Ed.). *75. yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (s. 65-74). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Uludağ, Z. ve Aycı, H. (2016). Modernin güçlü sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutmaya süreci, *İdealkent*, 7(20), 746-773.
- Urry, J. (2015). *Mekânları tüketmek*. (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Yalım, İ. (2002). Ulus devletın kamusal alanda meşruiyet aracı: toplumsal belleğin Ulus Meydanı üzerinden kurgulanma çabası. G.A Sargın (Der.). *Başkent üzerine mekân politik tezler Ankara'nın kamusal yüzleri* içinde (ss. 157-214). İstanbul: İletişim.

